

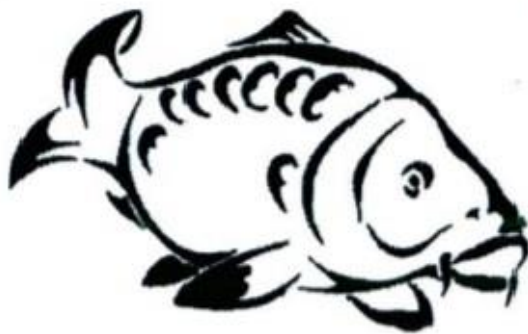
Ewaluacja mid-term procesu realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju

Świętokrzyska Rybacka Lokalna Grupa Działania

Fundacja Socjometr
2019-12-18

ŚWIĘTOKRZYSKA

RYBACKA LGD

Streszczenie najważniejszych wyników badania.

1. Pierwszy okres realizacji ocenianego dokumentu strategicznego w zakresie inwestycji w sektor rybackich zakończył się umiarkowanym sukcesem. Udało się przeprowadzić 4 operacje związane z wprowadzaniem nowych produktów i usług do gospodarstw rybackich. Na obszarze ŚRLGD powstały 2 punkty sprzedaży bezpośredniej ryb.
2. Ambitne plany związane ze wsparciem przedsiębiorczości wykorzystującej wodny potencjał obszaru na razie pozostają nie w pełni zrealizowane. Do końca 2018 roku zrealizowano tylko 4 operacje polegające na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa oraz wsparto również 4 już istniejące firmy.
3. Aż 47% ankietowanych mieszkańców obszaru uważa, że poprawie uległa sytuacja na lokalnym rynku pracy. Identyczna liczebnie grupa dostrzega, że w okolicy powstają nowe firmy.
4. Bardzo dobre efekty udało się osiągnąć w zakresie rozwoju infrastruktury oraz promocji i zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego. Zaplanowane wartości wskaźników zostały znacznie przekroczone.
5. Ponad połowa (69%) mieszkańców biorących udział w badaniu ankietowym stwierdziła, że w ostatnich latach nastąpiła poprawa infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej.
6. Świętokrzyska Lokalna Grupa Rybacka osiągnęła bardzo dobre efekty w zakresie realizacji wspólnych szkoleń dla rybaków i grup defaworyzowanych. W pierwszym okresie wdrażania LSR docelowa wartość wskaźnika dla przedsięwzięcia 1.4.1. została przekroczona. Niestety nie udało się do końca 2018 rozliczyć wydarzeń planowanych w ramach przedsięwzięcia 1.4.2.
7. Przeszło połowa badanych mieszkańców obszaru dostrzega zwiększenie się aktywności mieszkańców gmin wchodzących w skład ŚRLGD. Nie ulega wątpliwości, że jej działalność przyczynia się do tego zaistnienia tej pozytywnej zmiany. Co więcej, ponad połowa ankietowanych wnioskodawców deklarowała długookresową współpracę ze Świętokrzyską Grupą Rybacką. Oznacza to, że rzeczywiście przyczynia się ona do sieciowania i propagowania kooperacji wśród członków lokalnej społeczności.
8. ŚRLGD udało się zyskać dość dużą rozpoznawalność. Duża część członków lokalnej społeczności wie, że w ich otoczeniu działa organizacja, która wspiera rozwój regionu poprzez wykorzystywanie jego zasobów rybackich i wodnego potencjału.

9. Profil ŚRLGD na portalu Facebook ma jedynie 220 „polubień”. To bardzo mało, biorąc pod uwagę dość rozległy obszar działania stowarzyszenia. Na portalu posty pojawiają się rzadko i nie informują dostatecznie o osiągnięciach ŚRLGD.
10. Świętokrzyska Rybacka Lokalna Grupa Działania jest mało aktywna w zakresie uczestnictwa w imprezach lokalnych. Przykładowo, w 2018 roku przedstawiciele ocenianego LGD nie wzięli udziału w żadnym lokalnym wydarzeniu.
11. Dane ilościowe zgromadzone w ramach monitoringu procesu wdrażania LSR wskazują na poprawny sposób realizacji doradztwa w biurze ŚRLGD. Podobny obraz wyłania się z badań ankietowych przeprowadzonych wśród wnioskodawców.
12. Ankietowani wnioskodawcy bardzo wysoko oceniają doradztwo świadczone w biurze ŚRLGD. Zgromadzone dane nie wskazują na konieczność na podejmowanie w tym obszarze działań zaradczych. Członkowie i pracownicy ŚRLGD powinni dążyć do utrzymania wysokiej jakości świadczonych usług doradczych.
13. Zmiany dokonane pod wpływem działań Świętokrzyskiej Rybackiej LGD nie są jeszcze w pełni dostrzegalne. Pozytywem jest z pewnością to, że ankietowani mieszkańcy dostrzegają wzrost aktywności wśród członków lokalnej społeczności. Bardzo konkretnymi osiągnięciami jest także poprawa estetyki przestrzeni publicznej, realizacja inicjatyw związanych z rybackim dziedzictwem kulturowym oraz zwiększający się ruch turystyczny. Realizacja wszystkich tych operacji sprzyja osiągnięciu głównego celu ocenianej Lokalnej Strategii Rozwoju.
14. Główne zmiany w Lokalnej Strategii Rozwoju dokonane w analizowanym okresie dotyczyły obniżenia wartości docelowych wybranych wskaźników. Wprowadzona zmiana urealniła możliwość zrealizowania założeń strategii i zracjonalizowała wyznaczone wartości wskaźników do możliwości finansowych Świętokrzyskiej Lokalnej Sieci Rybackiej.
15. Druga ważna zmiana w Lokalnej Strategii Rozwoju dotyczyła wykreślenia działań polegających na organizowaniu spotkań informacyjnych z mieszkańcami w każdej gminie. Mając na uwadze duże obciążenie bieżącymi sprawami pracowników biura, należy uznać, że zmiana planu komunikacyjnego w zakresie ograniczenia liczby organizowanych spotkań informacyjnych w każdej gminie jest korzystana. Niewątpliwie odpowiada zarówno na możliwości organizacyjne biura, ale również jest to decyzja, która dostosowuje plan komunikacyjny do aktualnego momentu

wdrażania strategii, w którym większy nacisk warto położyć na promocję już zrealizowanych działań poprzez media, niż na spotkaniach informacyjnych, a pracownicy powinni zajmować się bieżącą pracą w biurze, zamiast organizować pracę w terenie.

16. Określenie grupy defaworyzowanej jako osoby do 40 roku życia jest jasno powiązane ze zdiagnozowanymi problemami i zostało mocno osadzone w danych zebranych do opracowania diagnozy LSR. Pracownicy biura Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Rybackiej prowadzili szkolenia dla grupy defaworyzowanej z zakresu ubiegania się o pomoc finansową oraz prowadzenia i rozliczania realizowanej operacji. Dodatkowo, dzięki kryteriom, to właśnie ci mieszkańcy obszaru działania ŚLGR mogli uzyskać większą liczbę punktów, kiedy sami byli wnioskodawcami, albo – kiedy osoby z grupy defaworyzowanej mieli zostać zatrudnieni – większą liczbę punktów dostawał wnioskodawca, który w swoich działaniach planował zatrudnienie przedstawiciela grupy defaworyzowanej. Działania podjęte przez ŚLGR w kierunku dotarcia do grupy defaworyzowanej a także udzielania wsparcia finansowego właśnie tej grupy należy uznać za satysfakcjonujące.
17. Dzięki stosowaniu przyjętym kryteriom oceny wniosków, członkowie Rady LGR nie mają problemu z oceną innowacyjności w składanych wnioskach. Co więcej, uważają to kryterium za ważne w kontekście długoterminowego rozwoju lokalnego, dlatego przykładają wszelkich starań, aby rzetelnie ocenić innowacyjny potencjał zgłaszanych wniosków o pomoc finansową.
18. Na szczególną uwagę zasługują projekty współpracy międzynarodowej. Wyjazdy studyjne, w których udział wzięli również przedstawiciele grupy defaworyzowanej mieli podczas wyjazdu szansę nie tylko zobaczyć zagraniczne gospodarstwa rybackie, ale także wziąć udział w szkoleniach realizowanych na miejscu, przez gospodarzy. Niewątpliwą wartością dodaną realizacji tego typu projektów jest możliwość nawiązania więzi społecznych zarówno pomiędzy uczestnikami wyjazdu, jak i przyjmującymi ich gospodarzami. Każdorazowo na takim wyjeździe jest możliwość rozmowy i poznania się bliżej przez osoby uczestniczące w projekcie, co przekłada się nie tylko na nawiązane przyjaźnie, ale także wspólnie realizowane działania przedsiębiorcze i społeczne.

19. W nowym okresie programowania, Zarząd ŚLGR powinien wziąć pod uwagę dotychczas zrealizowane projekty współpracy i podjąć decyzję o przygotowaniu takiego projektu współpracy, który niejako skonsumowałby dotychczas wypracowany kapitał i połączył lokalnych rybaków, przedsiębiorców, rolników i przetwórców pod jedną wspólną dla wszystkich tych grup wizją rozwoju lokalnego opartego o rybne zasoby lokalne (zarówno w wymiarze ekonomicznym jak i kulturowym). Zintegrowane działania na rzecz promocji tego rybnego regionu powinny uwzględniać nie tylko działania marketingowe, ale także z zakresu skracania łańcucha dostaw i sprzedaży oraz wytwarzania żywności przetworzonej.
20. Polityka kadrowa Zarządu LGD wydaje się być racjonalna, choć nie ulega wątpliwości, że w pierwszym okresie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenie ŚLGR miało spore problemy z utrzymaniem optymalnej liczby pracowników biura. W przyszłości należy dołożyć wszelkich starań, aby problemy kadrowe nie pojawiały się, gdyż nawet jeśli nie ma to bezpośredniego wpływu na terminowość pracy biura, to niewątpliwie wpływa negatywnie na komfort pracy i możliwości pełnego zaangażowania przydzielone obowiązki pracownikom.
21. Zarówno członkowie Rady, jak i Zarządu i Komisji Rewizyjnej ŚLGR są aktywnymi działaczami Stowarzyszenia i dobrze wywiązują się z przypisanych do pełnionych funkcji zadań. Dodatkowo, przedstawiciele wszystkich wymienionych organów ŚLGR chętnie i efektywnie współpracują z pracownikami biura Stowarzyszenia.
22. Zarówno członkowie Rady, jak i Zarządu i Komisji Rewizyjnej ŚLGR są aktywnymi działaczami Stowarzyszenia i dobrze wywiązują się z przypisanych do pełnionych funkcji zadań. Dodatkowo, przedstawiciele wszystkich wymienionych organów ŚLGR chętnie i efektywnie współpracują z pracownikami biura Stowarzyszenia. Członkowie organów ŚLGR oprócz przypisanych do pełnionych funkcji zadań biorą czynny udział w działaniach promocyjnych i informacyjnych ŚLGR, reprezentując organizację na zewnątrz i zachęcając – jeśli jest ku temu okazja – do współpracy.
23. Środki finansowe o które mogą starać się przedsiębiorcy i rybacy obszaru objętego działaniem ŚLGR są skierowane głównie do małych i średnich przedsiębiorców /gospodarzy, co jest zaletą tego mechanizmu finansowania, gdyż większe inwestycje i większe środki finansowe, mogą oni otrzymać z innych instytucji (w ramach innych osi). Środki z ŚLGR są zbyt małe, żeby realnie myśleć o założeniu przetwórstwa na

wielką skalę, dzięki czemu mali przedsiębiorcy i rybacy nie mają silnej konkurencji ze strony większych graczy na rynku. To z kolei sprzyja rozwojowi małych i średnich firm i zachowania kultury i tradycji rybackich na tym terenie, co jest niezbędne dla podtrzymania tożsamości lokalnej, ale stanowi także ważny zasób, który można wykorzystać w działaniach promocyjnych.

24. W przyszłości warto rozważyć dalsze działania w zakresie integracji, aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości w zakresie rybactwa i turystyki. Dla rybaków wydaje się niezbędne, aby umożliwić im możliwość rozszerzania działalności rybackiej w ramach oferowanych funduszy, np. poprzez zwiększanie powierzchni stawowych oraz inwestycje w maszyny wykorzystywane przy stawach, dzięki czemu będą mogli zwiększać ilość produkowanych i sprzedawanych ryb. Dodatkowo, warto zadbać o budowanie trwałych kanałów sprzedaży i budowaniu rynku zbytu tak wśród mieszkańców obszaru, jak i ościennych województw.

Spis treści

Streszczenie najważniejszych wyników badania.....	3
1. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji	9
2. Sposób realizacji badania	12
3. Opis Lokalnej Strategii Rozwoju	13
3.1. Zmiany Lokalnej Strategii Rozwoju	14
4. Inwestycje w sektor rybacki	15
5. Rozwój przedsiębiorczości.....	19
6. Dziedzictwo kulturowe i turystyka	22
7. Ocena wpływu na kapitał społeczny i integrację społeczności lokalnej	25
8. Działania kierowane do grupy defaworyzowanej	29
9. Innowacyjność.....	30
10. Projekty współpracy	31
11. Ocena funkcjonowania LGD	32
11.1. Wizerunek LGD, realizacja planu komunikacyjnego i uczestnictwo w imprezach lokalnych.....	32
11.2. Doradztwo w biurze ŚRLGD	39
11.3. Praca biura i organów ŚRLGD	40
12. Ocena procesu wdrażania	42
12.1. Harmonogram i wyniki naborów	42
12.2. Wskaźniki produktu i rezultatu.....	43
12.3. Realizacja planu działania i realizacja budżetu	44
13. Ocena wpływu na główny cel LSR	45
14. Wartość dodana podejścia LEADER i rozwiązywanie problemów społeczności lokalnej ..	47
15. Wnioski i rekomendacje.....	48
16. Spis tabel i wykresów.	50

1. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji

Przedmiotem badania, którego wyniki opisane są w niniejszym raporcie była ewaluacja mid-term procesu realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju przez Świętokrzyską Lokalną Grupę Rybacką. Zakres czasowy badania obejmował pierwszy okres wdrażania dokumentu strategicznego, który przypadł na lata 2016-2015.

Zakres przedmiotowy badania obejmował:

1. Analizę zapisów Lokalnej Strategii Rozwoju – poprawność przeprowadzonej diagnozy oraz dopasowanie logiki interwencji do potrzeb mieszkańców,
2. Ocenę funkcjonowania stowarzyszenia,
3. Ewaluację efektów pracy biura ŚRLGD,
4. Ocenę rzeczowo-finansowego postępu w realizacji LSR,
5. Analizę zmian na obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju pod kątem widocznych efektów działalności ŚRLGD.

Analizowana Lokalna Strategia Rozwoju opracowana została i jest wdrażana w ramach Programu Operacyjnego „Rybacko i Morze” (PO RYBY 2014-2020), współfinansowanego ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego na lata 2014 – 2020. Podobnie, jak Lokalne Grupy Działania realizujące zadania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, ŚRLGD stosuje w praktyce instrument terytorialny LEADER (określany w perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020 mianem RLKS – Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność). Z tego względu zasadne jest odwołanie się do Wytycznych nr 5/3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność wydanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi 18 sierpnia 2017 roku. Na podstawie tych Wytycznych oraz zapisów planu monitoringu i ewaluacji przyjętego przez Świętokrzyską Rybacką Lokalną Grupę Działania opracowano następujący zestaw pytań badawczych, które strukturyzują niniejszy raport:

1. Inwestycje w sektor rybacki:
  - a. Jakie operacje związane z rozwojem sektora rybackiego zostały zrealizowane w latach 2016-2018
  - b. Jakie zmiany w zakresie gospodarki rybackiej dostrzegane są przez mieszkańców obszaru?
2. Rozwój przedsiębiorczości:

- a. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
  - b. Jak ocenić można sytuację gospodarczą obszaru ŚRLGD w połowie okresu wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność?
  - c. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
3. Dziedzictwo kulturowe i turystyka:
- a. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
  - b. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
4. Ocena wpływu na kapitał społeczny i integrację lokalnej społeczności
- a. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
  - b. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
5. Działania kierowane do grupy defaworyzowanej:
- a. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
  - b. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
  - c. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
6. Innowacyjność
- a. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
  - b. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
7. Projekty współpracy
- a. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
  - b. Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?
8. Ocena funkcjonowania ŚRLGD
- a. Jak realizowane były działania komunikacyjne? Jak kształtował się dzięki nim wizerunek ŚRLGD?
  - b. Jak ocenić można doradztwo świadczone w biurze ŚRLGD?
  - c. Jak funkcjonują organy ŚRLGD?
9. Ocena procesu wdrażania

- a. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
- b. Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
- c. Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
- d. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

10. Ocena wpływu na główny cel LSR

- a. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

11. Wartość dodana podejścia LEADER

- a. Czy działalność ŚRLGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
- b. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
- c. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
- d. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Szczegółowe obszary działań Świętokrzyskiej Rybackiej LGD, które były poddawane ocenie:

1. Działalność biura ŚRLGD, w tym w szczególności jakość i efektywność świadczonego doradztwa dla wnioskodawców (rzeczywistych i potencjalnych) oraz beneficjentów,
2. Realizacja planu komunikacji, rozpoznawalność ŚRLGD, wymiana informacji z mieszkańcami obszaru oraz jakość podejmowanych działań komunikacyjnych,
3. Realizacja rzeczowo-finansowa Lokalnej Strategii Rozwoju,
4. Funkcjonowanie organów ŚRLGD,
5. Działania na rzecz aktywizacji społeczności lokalnej oraz włączenia społecznego (w szczególności wsparcie udzielone przedstawicielom grupy defaworyzowanej),
6. Działania ŚRLGD w zakresie rozwoju przedsiębiorczości oraz turystyki i dziedzictwa kulturowego,

7. Działania ŚRLGD w zakresie rozwoju sektora rybackiego i wykorzystania wodnego potencjału obszaru,
8. Promowanie innowacyjności na obszarze objętym LSR,
9. Realizacja projektów współpracy.

Proces formułowania odpowiedzi na pytania badawcze polegał na ocenie wymienionych powyżej aspektów wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju pod kątem następujących kryteriów ewaluacyjnych:

1. Trafność: stopień, w jakim przyjęte cele, przedsięwzięcia i sposób funkcjonowania ŚRLGD odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym realizacją LSR i realnym potrzebom odbiorców działań,
2. Spójność: stopień spójności LSR z innymi dokumentami programowymi i strategiami obejmującymi obszar realizacji LSR,
3. Efektywność: stosunek poniesionych nakładów (zasobów finansowych, ludzkich, czasu) do uzyskanych wyników i rezultatów,
4. Skuteczność: stopień osiągnięcia zdefiniowanych celów i przedsięwzięć,
5. Użyteczność: stopień zaspokojenia potrzeb odbiorców działań w wyniku osiągnięcia rezultatów operacji,
6. Trwałość: ocena możliwości i stopnia utrzymania się efektów i wpływu działań po zakończeniu ich realizacji.

2. Sposób realizacji badania

W czasie przygotowania raportu z badań ewaluacyjnych wykorzystano szeroki zestaw danych ilościowych i jakościowych pochodzących ze zróżnicowanych źródeł. Taki dobór technik badawczych pozwolił na uzyskanie możliwie trafnych i rzetelnych odpowiedzi na postawione powyżej pytania badawcze. Przedstawiciele Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupy Działania ściśle współpracowali przy realizacji badań z badaczami z Fundacji Socjometr. Eksperti Fundacji przygotowali narzędzia badawcze oraz narzędzia do wstępnego uporządkowania zebranych danych w badaniach ilościowych. Badania ankietowe w terenie zostały zrealizowane przez przedstawicieli ŚRLGD. Badania jakościowe zostały przeprowadzone przez Fundację Socjometr w czasie dwóch wizyt na obszarze objętym LSR. Analizę danych zebranych za pomocą wszystkich technik przeprowadziła również Fundacja Socjometr.

Zastosowane techniki badawcze:

1. analiza danych zastanych, dane i badania własne dostępne w biurze ŚRLGD,
2. monitorowanie operacyjne, na podstawie informacji uzyskanych przez pracowników biura,
3. badanie ankietowe mieszkańców obszaru ŚRLGD - 200 ankiet zrealizowanych przez pracowników biura stowarzyszenia,
4. wywiady eksperckie – wywiady z przedstawicielami biura ŚRLGD i organów ŚRLGD, łącznie 10 sztuk,
5. badanie internetowe wnioskodawców w celu analizy efektywności interwencji podjętych w ramach wdrażania LSR,
6. warsztaty ewaluacyjne, audyt społeczny.

3. Opis Lokalnej Strategii Rozwoju

Dogłębna analiza Lokalnej Strategii Rozwoju nie jest celem niniejszego raportu ewaluacyjnego. Dokument strategiczny został pozytywnie oceniony w 2015 roku na etapie wyboru Lokalnych Strategii Rozwoju. Oznacza to, że został on przygotowany w sposób poprawny i spełnia wszystkie wymagania stawiane tego typu dokumentom w okresie programowania 2014-2020.

Na etapie ewaluacji mid-term na Lokalną Strategię Rozwoju należy patrzeć pod kątem pierwszych, wczesnych efektów jej realizacji. Wskazane jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu zapisy dokumentu strategicznego odpowiadają rzeczywistym potrzebom lokalnej społeczności. Tego typu analiza wymaga, aby w tym miejscu w skróty sposób zaprezentować najważniejsze wyniki diagnozy przeprowadzonej na etapie tworzenia strategii. W kolejnych częściach raportu przedstawiane będą postępy poczynione w ramach realizacji LSR w obrębie poszczególnych zdiagnozowanych obszarów problemowych.

Diagnoza przeprowadzona w 2015 roku wykazała, że rybackie zasoby i potencjał obszaru mogą stać się czynnikami napędzającymi jego rozwój gospodarczy. Rybactwo zostało potraktowane tu jako cały syndrom zjawisk, na który składają się zjawiska czysto ekonomiczne (miejsca pracy w sektorze rybackim i jego otoczeniu, ekspansja producentów ryb na nowych rynkach), jak również zjawiska kulturowe (tradycje rybackie jako element spajający lokalną społeczność, ale też zasób, który może zostać wykorzystany do jej rozwoju). W 2015 roku najważniejszymi problemami obszaru była niewystarczająca ilość miejsc pracy

oraz związane z nią migracje zewnętrzne i zmniejszanie się ilości młodych mieszkańców w gminach wchodzących w skład Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Rybackiej. Projektowana interwencja miała zatem poprzez wykorzystanie szans rozwojowych związanych z potencjałem rybackim pozwolić na przezwycięzenie przyczyn obserwowanych w społeczności negatywnych zjawisk. Uznano, że kluczową kwestią jest podniesienie jakości życia mieszkańców, co wiązać się musi z tworzeniem nowych miejsc pracy, pobudzeniem innowacyjności, rozwojem kapitału społecznego i większym zintegrowaniem społeczności. W związku z tym Lokalna Strategia Rozwoju zawiera jeden cel ogólny, któremu przyporządkowanych zostało pięć celów szczegółowych. Cele szczegółowe odpowiadają w tym układzie poszczególnym obszarom problemowym oraz zasobom, które mogą zostać wykorzystane do likwidacji przyczyn niekorzystnych zjawisk. Układ celów strategii zaprezentowany został w poniższej tabeli.

Tabela 1 Cel ogólny i cele szczegółowe LSR

Cel ogólny	Cele szczegółowe
Poprawa jakości życia mieszkańców obszaru zależnego od rybactwa	1.1. Tworzenie miejsc pracy poprzez inwestycje w sektor rybacki
	1.2. Rozwój przedsiębiorczości w otoczeniu sektora rybackiego
	1.3. Propagowanie dobrostanu społecznego i dziedzictwa kulturowego na obszarze rybackim
	1.4. Współpraca na rzecz rozwoju obszaru rybackiego
	1.5. Sprawne wdrażanie strategii oraz działania animacyjne

3.1. Zmiany Lokalnej Strategii Rozwoju

Główne zmiany w Lokalnej Strategii Rozwoju dokonane w analizowanym okresie dotyczyły obniżenia wartości docelowych wybranych wskaźników. Wskaźniki zostały obniżone po przedłożeniu takiej propozycji ze strony pracowników Świętokrzyskiego Biura Rozwoju Regionalnego, którzy na podstawie na bieżąco zbieranych danych dotyczących postępu realizacji LSR uznali, że osiągnięcie kamienia milowego jest zagrożone. Przyczyn takiego stanu rzeczy Zarząd doszukiwał się po pierwsze, w zbyt niskim zaangażowaniu władz gmin i powiatów wchodzących w skład partnerstwa w zakresie informowania mieszkańców obszaru o możliwościach pozyskiwania środków. Stąd, pierwsze ogłaszane nabory w Świętokrzyskiej Lokalnej Grupie Rybackiej nie cieszyły się zakładaną popularnością i liczba wnioskujących

była znacznie niższa niż przygotowane środki przeznaczone na poszczególne typy operacji. Po drugie, należy stwierdzić, że na etapie opracowywania strategii, założono dużą liczbę realizacji operacji w poszczególnych przedsięwzięciach przy małych kwotach, o jakie mieszkańcy mogą się starać. To powoduje, że potencjalni beneficjenci są zniechęceni do wnioskowania o pomoc w ramach środków, jakimi dysponuje Świętokrzyska Lokalna Grupa Rybacka. Zarząd Stowarzyszenia nie mógł jednak na tym etapie wdrażania strategii zwiększyć wysokości przyznawanej pomocy, przy zachowaniu wartości docelowych wskaźników, gdyż te nie zostałyby osiągnięte. Dlatego decyzją Zarządu, zmniejszono wartości docelowe wybranych wskaźników za zgodą Samorządu Województwa. Wprowadzona zmiana urealniła możliwość zrealizowania założeń strategii i zracjonalizowała wyznaczone wartości wskaźników do możliwości finansowych Świętokrzyskiej Lokalnej Sieci Rybackiej.

Druga ważna zmiana w Lokalnej Strategii Rozwoju dotyczyła wykreślenia działań polegających na organizowaniu spotkań informacyjnych z mieszkańcami w każdej gminie. Działanie takie było wpisane do planu komunikacyjnego i – biorąc pod uwagę rozległość obszaru działania LGD – zajmowało nieadekwatnie do osiąganego efektów dużo czasu. Zarówno członkowie Zarządu, jak i pracownicy biura brali udział w tego typu spotkaniach na początku wdrażania strategii, jednak w roku 2018, kiedy na spotkaniach organizowanych w poszczególnych gminach pojawiało się zaledwie kilka osób uznano, że nie powinny być kontynuowane. Mając na uwadze duże obciążenie bieżącymi sprawami pracowników biura, należy uznać, że zmiana planu komunikacyjnego w zakresie ograniczenia liczby organizowanych spotkań informacyjnych w każdej gminie jest korzystna. Niewątpliwie odpowiada zarówno na możliwości organizacyjne biura, ale również jest to decyzja, która dostosowuje plan komunikacyjny do aktualnego momentu wdrażania strategii, w którym większy nacisk warto położyć na promocję już zrealizowanych działań poprzez media, niż na spotkaniach informacyjnych, a pracownicy powinni zajmować się bieżącą pracą w biurze, zamiast organizować pracę w terenie.

4. Inwestycje w sektor rybacki

Jedną z głównych przesłanek funkcjonowania Rybackich Lokalnych Grup Działania jest wspieranie sektora rybackiego. To inwestycje w tę branżę mają stać się motorem napędowym pozytywnych zmian na całym obszarze objętym strategią. Jest to sprawa oczywista i wyczuwa na poziomie intuicyjnym – bez prężnie działających gospodarstw

rybackich nie można w ogóle mówić o obszarze zależnym od rybołówstwa. W perspektywie całego okresu realizacji analizowanej Lokalnej Strategii Rozwoju zaplanowano ambitne przedsięwzięcia związane bezpośrednio ze wzmocnieniem rybackiego potencjału obszaru ŚRLGD. Działalność gospodarstw rybackich ma zostać rozszerzona aż o 16 produktów i usług oraz powstać ma 5 nowych punktów sprzedaży bezpośredniej ryb. To trafnie określone zamierzenia. Właściciele gospodarstw muszą dywersyfikować swoje dochody i dzięki temu pozyskiwać środki, które pozwolą im utrzymać bądź nawet rozszerzyć produkcję rybacką. Dobrym sposobem na to może być bezpośrednia sprzedaż ryb. Co więcej, zwiększanie dostępności produktów rybnych będzie pozytywnie oddziaływać na zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu poprzez podtrzymanie istnienia gospodarstw jako materialnego nośnika tradycji rybackich oraz umożliwienie mieszkańcom kultywowania zwyczajów związanych ze spożywaniem lokalnie wyprodukowanych ryb. To wszystko z kolei będzie nie tylko podnosić jakość życia członków lokalnej społeczności, ale także zwiększać atrakcyjność turystyczną obszaru Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Rybackiej. Można zatem stwierdzić, że za przedsięwzięciami związanymi z inwestycją w sektor rybacki kryje się złożona logika interwencji, która doprowadzić ma do osiągnięcia założonych celów Lokalnej Strategii Rozwoju.

Tabela 2 Przedsięwzięcia związane z inwestycjami w sektor rybacki

Przedsięwzięcia związane z inwestycjami w sektor rybacki				
Przedsięwzięcie	Nazwa wskaźnika	Wskaźnik produktu		
		Wartość docelowa 2023	Wartość docelowa 2018	Wartość osiągnięta na koniec 2018 rok
1.1.1. Różnicowanie działalności rybackiej	Liczba produktów i usług stanowiących rozszerzenie działalności gospodarstw rybackich	16	11	4
1.1.2. Tworzenie punktów	Liczba utworzonych	5	3	2

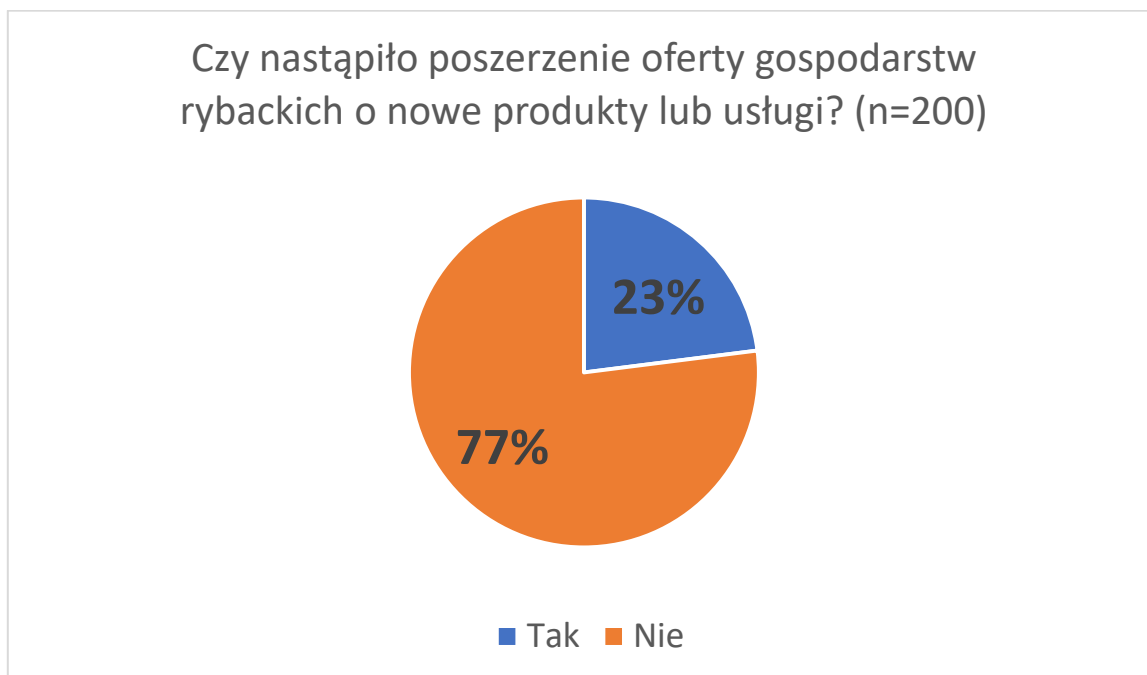

przetwórstwa lub punktów bezpośredniej sprzedaży ryb	punktów sprzedaży bezpośredniej ryb			
1.4.3. Wymiana doświadczeń w zakresie innowacyjnych metod chowu i hodowli ryb łososiowatych	Liczba wydarzeń	7	6	6

Pierwszy okres realizacji ocenianego dokumentu strategicznego w zakresie inwestycji w sektor rybackich zakończył się umiarkowanym sukcesem. Udało się przeprowadzić 4 operacje związane z wprowadzaniem nowych produktów i usług do gospodarstw rybackich. Na obszarze ŚRLGD powstały 2 punkty sprzedaży bezpośredniej ryb. W przypadku tych dwóch przedsięwzięć nie osiągnięto zamierzonych wartości docelowych wskaźników. Wpływ na ten stan rzeczy miały w dużej mierze zewnętrzne uwarunkowania, między innymi opóźnienia w tworzeniu aktów prawnych stanowiących podstawę realizacji LSR. Niezależnie od tego ŚRLG musi znacznie przyspieszyć działania związane z realizacją przedsięwzięć w ramach celu szczegółowego 1.1. Wsparcie właścicieli gospodarstw rybackich i umożliwienie im pozyskania środków na rozwój powinno być priorytetem. Pozytywem jest to, że przedstawiciele ŚRLGD zdawali sobie sprawę z zagrożeń związanych z brakiem realizacji przedsięwzięć 1.1.1. oraz 1.1.2. Zaktualizowany harmonogram naboru wniosków pozwolił na przeprowadzenie konkursów w 2019 roku. Nie oznacza to jeszcze pełnego sukcesu. Należy dołożyć starań i wesprzeć beneficjentów by udało się terminowo i poprawnie rozliczyć ich operacje. Sposób realizacji przedsięwzięć w ramach celu szczegółowego 1.1. powinien zostać zbadany dogłębnie na etapie ewaluacji końcowej (ex post). Powinno dać to cenne wskazówki pod kątem przyszłości Rybackiej LGD na analizowanym obszarze w kolejnym okresie programowania Unii Europejskiej. Brak zakładanych efektów w zakresie inwestycji w sektor rybacki mógłby podważyć zasadność dalszego funkcjonowania ŚRLGD.

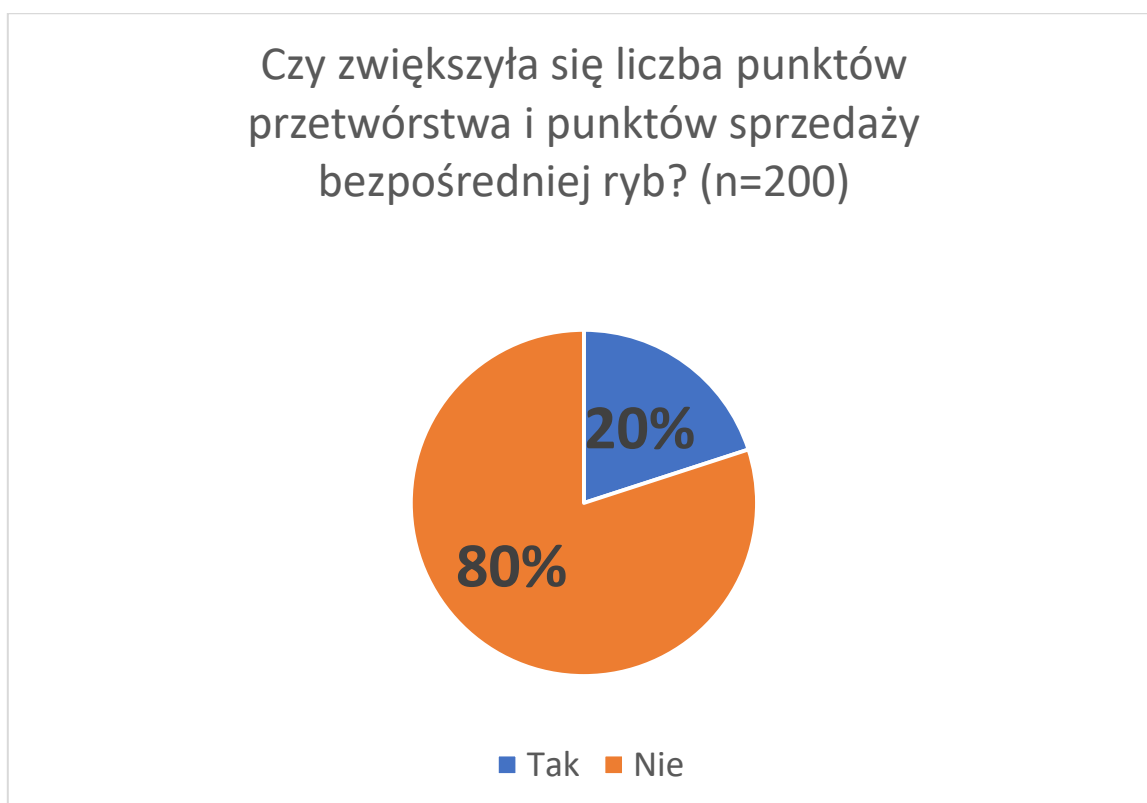
Spośród działań zmierzających bezpośrednio do wsparcia sektora rybackiego w pełni udało się osiągnąć zaplanowane efekty tylko w zakresie wymiany doświadczeń związanych z hodowlą ryb łososiowatych. Świadczy to o zdolność przedstawicieli ŚRLGD do skutecznego działania i wpisuje się w ogólną wysoką sprawność stowarzyszenia w zakresie realizacji przedsięwzięć aktywizacyjnych i szkoleniowych.

Wykres 1 Czy nastąpiło poszerzenie oferty gospodarstw rybackich o nowe produkty lub usługi ?

Umiarkowane sukcesy w zakresie realizacji inwestycji w sektor rybacki znajdują potwierdzenie w obserwacjach mieszkańców. Jedynie 23% z nich dostrzegło poszerzenie oferty gospodarstw rybackich. Mimo realizacji operacji polegających na utworzeniu dwóch punktów sprzedaży bezpośredniej ryb wiedziało o tym tylko 20% ankietowanych mieszkańców obszaru. Wskazuje to na dwa fakty. Po pierwsza, liczba zrealizowanych operacji jest niewielka, jeśli odnieść ją do całego, rozległego obszaru Świętokrzyskiej Rybackiej LGD. Po drugie, konieczna jest lepsza promocja efektów zrealizowanych operacji. Mogłaby ona pozwolić nie tylko na umocnienie pozytywnego wizerunku ŚRLGD, ale także byłaby realnym wsparciem dla właścicieli gospodarstw rybackich, które dzięki tego typu reklamie mogłyby pozyskiwać nowych klientów wśród członków lokalnej społeczności.

Wykres 2 Czy zwiększyła się liczba punktów przetwórstwa i punktów sprzedaży bezpośredniej ryb?

5. Rozwój przedsiębiorczości

Rozwój sektora rybackiego, chociaż bardzo istotny dla obszaru ŚRLGD, musi być wsparty przez postęp także w innych dziedzinach gospodarki. Ideą przyświecającą twórcom ocenianej Lokalnej Strategii Rozwoju było wykorzystanie do tego celu wodnego potencjału gmin wchodzących w skład partnerstwa. W ten pieniądze inwestowane w rozwój obszaru pracowałyby podwójnie: tworzone miejsca pracy przyczyniałyby się jednocześnie do rozwoju firm wzmacniających rybackie dziedzictwo w społeczności lokalnej.

Tabela 3 Przedsięwzięcia związane z rozwojem przedsiębiorczości

Przedsięwzięcia związane z rozwojem przedsiębiorczości				
Przedsięwzięcie	Nazwa wskaźnika	Wskaźnik produktu		
		Wartość docelowa 2023	Wartość docelowa 2018	Wartość osiągnięta na koniec 2018 rok
1.2.1. Podejmowanie działalności	Liczba utworzonych działalności	15	10	4

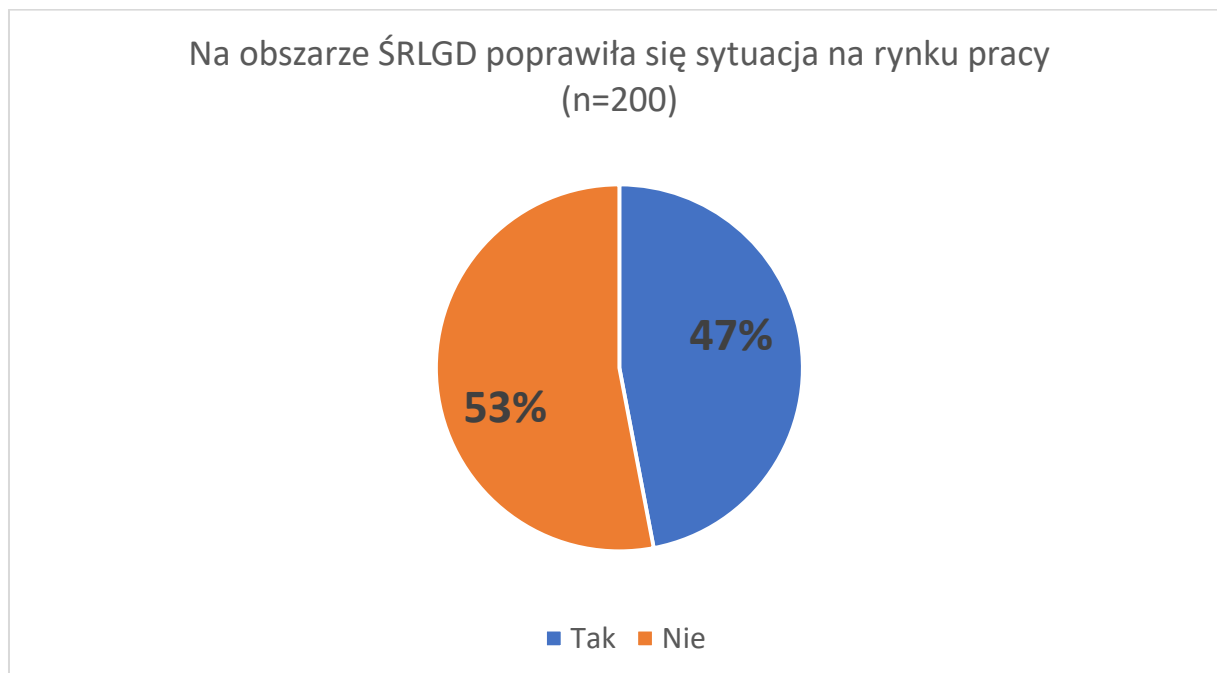
gospodarczej	gospodarczych wykorzystujących wodny potencjał obszaru rybackiego			
1.2.2. Rozwój działalności gospodarczej	Liczba objętych wsparciem działalności gospodarczych wykorzystujących wodny potencjał obszaru rybackiego	17	7	4

W ramach ocenianego dokumentu strategicznego zaplanowano dwa rodzaje przedsięwzięć związanych z tworzeniem miejsc pracy. Po pierwsze, przyznawane są premie na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Tego typu przedsięwzięć ma zostać do końca 2023 zrealizowanych aż 15. Po drugie, wsparcie mają otrzymać już istniejące firmy. W tym przypadku oczekuje się, że pomoc zostanie udzielona 17 działalnością gospodarczym. Te ambitne plany na razie pozostają nie w pełni zrealizowane. Do końca 2018 roku zrealizowano tylko 4 operacje polegające na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa oraz wsparto również 4 już istniejące firmy. Oceniając realizację operacji 1.2.1 oraz 1.2.2. należy sformułować rekomendację analogiczną jak w przypadku inwestycji w sektor rybacki: konieczne jest zdecydowane zintensyfikowanie działań zmierzających do osiągnięcia na koniec okresu wdrażania LSR docelowych wartości wskaźników związanych z rozwojem przedsiębiorczości. Nie powinno być z tym większego problemu. Harmonogram naborów przewidywał przeprowadzenie konkursów w 2019 roku, a więc już po zakończeniu okresu objętego opisywaną tu ewaluacją. Co więcej, w przypadku Lokalnych Grup Działania, nie tylko tych o charakterze rybackim, operacje związane z tworzeniem miejsc pracy cieszą się zazwyczaj bardzo dużym zainteresowaniem. Nie powinno być więc kłopotów z dotarciem do osób mogących pozyskać wsparcie na ten cel. Warto jednak podjąć intensywną pracę doradczą w zakresie wykorzystywania wodnego potencjału obszaru w działalności gospodarczej. Uwzględnienie owego potencjału jest warunkiem realizacji przyjętych wskaźników produktów dla przedsięwzięć 1.2.1 oraz 1.2.2. Należy upewnić się, że obecni i potencjalni przedsiębiorcy

właściwie rozumieją ten termin i posiadają wiedzę niezbędną do potraktowania zasobów wodnych jako część składową realizowanych operacji.

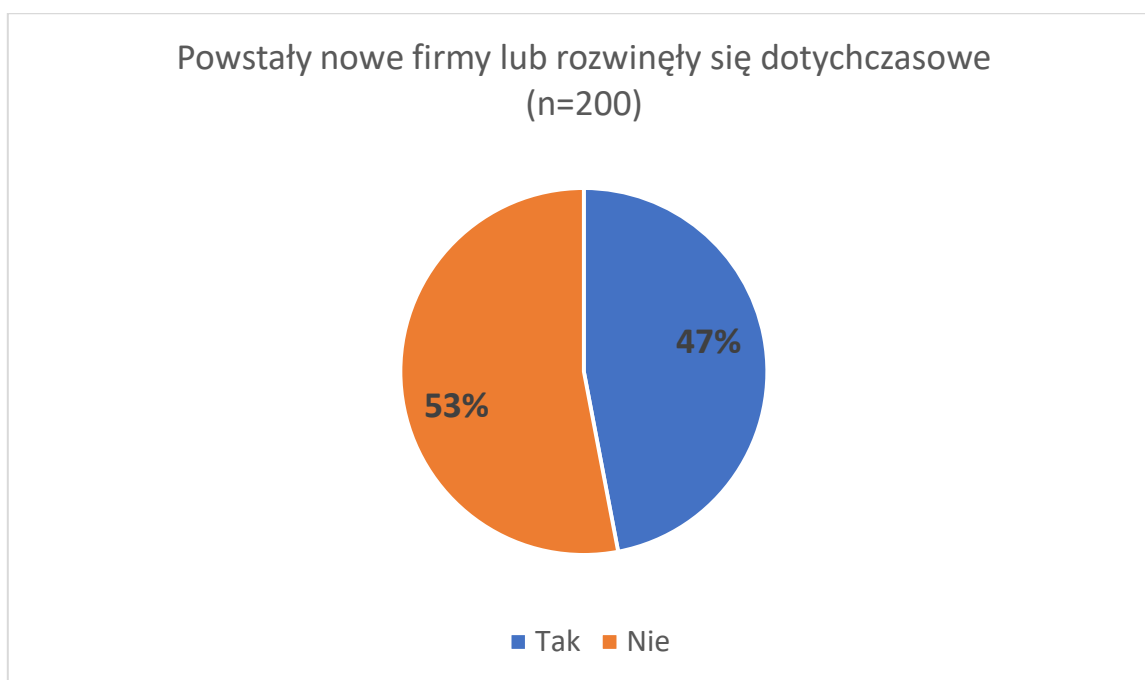
Badanie ankietowe wśród mieszkańców obszaru ŚRLGD pokazują, że niezależnie od niewielkich postępów w realizacji ocenianej strategii w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, sytuacja gospodarcza ulega poprawie. Jest to zjawisko obserwowane w ostatnich latach w całej Polsce.

Wykres 3 Na obszarze ŚRLGD poprawiła się sytuacja na rynku pracy

Stosunkowo duża grupa ankietowanych mieszkańców, aż 47% uważa, że poprawie uległa sytuacja na lokalnym rynku pracy. Jak zostało to wskazane powyżej, niedostatek miejsc pracy był uznawany za jedną z największych słabości gmin wchodzących w skład Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Działania. Podobnie, niezależnie od realizacji operacji polegających na tworzeniu przedsiębiorstwa przez ŚRLGD, na jego obszarze powstają nowe podmioty gospodarczej. Ich powstanie odnotowało 47% ankietowanych.

Wykres 4 Powstały nowe firmy lub rozwinęły się dotychczasowe

Poprawa sytuacji gospodarczej obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju nie oznacza, że jej zapisy zdezaktualizowały się. Fakt ten należy traktować raczej jako szansę rozwojową. Wyższy poziom rozwoju gospodarczego pozwoli jeszcze skuteczniej realizować zapisy LSR.

6. Dziedzictwo kulturowe i turystyka

Przedsięwzięcia związane z inwestycjami w sektor rybacki oraz rozwojem przedsiębiorczości w bezpośredni sposób dotyczą niewielkiej grupy osób. Chociaż pozytywne skutki rozwoju gospodarczego mogą być w pewnym stopniu odczuwane przez ogół mieszkańców obszaru, to ich bezpośrednimi beneficjentami tego typu operacji jest stosunkowo niewielka grupa ludzi: właściciele gospodarstw rybackich, przedsiębiorcy, osoby, dla których stworzono miejsca pracy. Inaczej jest z operacjami dotyczącymi infrastruktury oraz dziedzictwa kulturowego. Imprezy kulturalne oraz ogólnodostępne obiekty, to efekty wdrażania Lokalnych Strategii Rozwoju, które są odczuwalne przez duże grupy mieszkańców danego obszaru. Zależność ta jest bardzo dobrze widoczna w przypadku Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupy Działania.

W przypadku omawianych wcześniej operacji pewien niepokój budziły niewielkie postępy w osiągnięciu założonych wartości docelowych wskaźników. O wiele lepsze efekty udało się osiągnąć w zakresie rozwoju infrastruktury oraz promocji i zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego. Zaplanowane wartości wskaźników zostały znacznie przekroczone. Co więcej, na rok 2020 planowane są kolejne nabory na operacje tego typu. Wydaje się, że taktyka

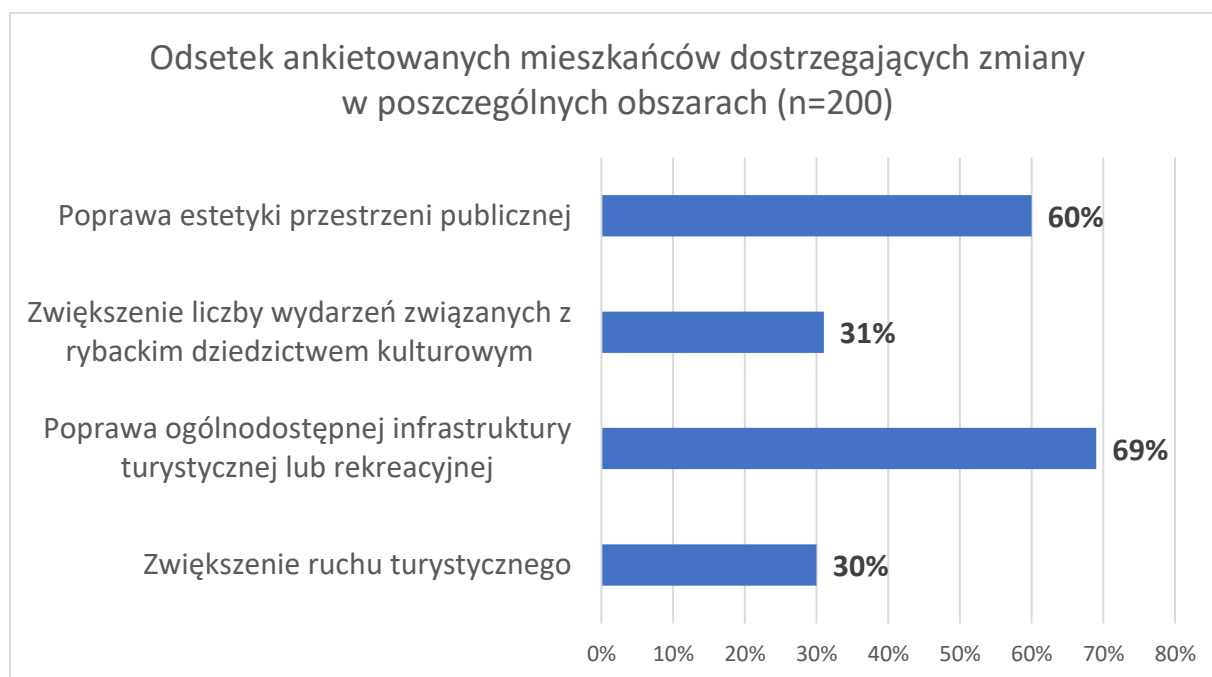
polegająca na wsparciu większej ilości mniejszych niż pierwotnie planowano operacji przynosi dobre skutki. Ich oddziaływanie kumuluje się z oddziaływaniem podobnych operacji realizowanych przez działające na analizowanym obszarze Lokalne Grupy Działania – „Region Włoszczowski” i „Ziemia Jędrzejewska – GRYF”. Połączone efekty wspieranych przez nie oraz przez ŚRLGD przedsięwzięć mogą przyczynić się do istotnej zmiany w lokalnej społeczności. Dzięki już wspartym 25 operacjom dotyczącym rybackiego dziedzictwa kulturowego także ta ważna spuścizna lokalnej społeczności będzie wykorzystywana do rozwoju obszaru.

Tabela 4 Przedsięwzięcia związane z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego i wzmacniające potencjał turystyczny obszaru

Przedsięwzięcia związane z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego i wzmacniające potencjał turystyczny obszaru				
Przedsięwzięcie	Nazwa wskaźnika	Wskaźnik produktu		
		Wartość docelowa 2023	Wartość docelowa 2018	Wartość osiągnięta na koniec 2018 rok
1.3.1. Promowanie, zachowanie lub upowszechnianie rybackiego dziedzictwa kulturowego	Liczba inicjatyw związanych z promowaniem, zachowaniem lub upowszechnianiem rybackiego dziedzictwa kulturowego	4	3	25
1.3.2. Tworzenie, rozwój lub wyposażanie ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej	Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej	23	16	36

Wyniki badań ankietowych potwierdzają postawioną powyżej tezę, że operacje związane z infrastrukturą są dobrze widoczne w społeczności lokalnej. Aż 69% mieszkańców biorących udział w badaniu ankietowym stwierdziło, że w ostatnich latach nastąpiła poprawa infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej. Ponad połowa mieszkańców zgodziła się także, że poprawie uległa estetyka przestrzeni publicznej. Według niemal 1/3 badanych zwiększył się ruch turystyczny. Nieco martwi, że jedynie 31% respondentów dostrzegło zwiększenie liczby wydarzeń związanych z rybackim dziedzictwem kulturowym. Jest tak pomimo wsparcia przez ŚRLGD w pierwszym okresie wdrażania dokumenty strategicznego aż 25 inicjatyw związanych z tym tematem. Zaleca się bym w czasie kolejnych naborów na realizację przedsięwzięć związanych z dziedzictwem kulturowym większy nacisk położyć na operacje, które będą kierowane do dużego grona odbiorców. Ponadto należy dążyć do wyrazistego podkreślania, że realizowane projekty dotyczą tradycji rybackich i związanych z potencjałem wodnym obszaru. Niektórym mieszkańcom fakt ten może unikać, co powoduje mniejsze od oczekiwanego oddziaływanie dofinansowywanych przez ŚRLGD operacji związanych z rybackim dziedzictwem kulturowym.

Wykres 5 Odsetek ankietowanych mieszkańców dostrzegających zmiany w poszczególnych obszarach

7. Ocena wpływu na kapitał społeczny i integrację społeczności lokalnej

Kapitał społeczny jest zasobem społeczności, który w długiej perspektywie decyduje o jakości życia jej członków. Duże zasoby wysokiej jakości kapitału społecznego przekładają się na wartościowe relacje międzyludzkie oraz zdolność jednostek i grup społecznych do współpracy. Są to niezbędne warunki rozwoju nowoczesnych społeczeństw. Wysoki poziom uogólnionego zaufania społecznego pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe, które stoją przed daną społecznością. W tym kontekście nie może dziwić, że generowanie kapitału społecznego jest główną ideą narzędzia terytorialnego Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Cel ten ma być osiąganym poprzez oddolne tworzenie obszarowej strategii rozwoju, w której realizacji czynny udział biorą mieszkańcy danego regionu. Wszystkie przedsięwzięcia realizowane w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju wpisują się w ten cel. Można zatem stwierdzić, że opisane powyżej operacje dotyczące inwestycji w sektor rybacki, rozwoju przedsiębiorczości, rybackiego dziedzictwa turystycznego oraz infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, pozwalają na osiągnięcie tego zamierzenia. Analizowany dokument strategiczny zawiera jednak również pewien zestaw operacji, które bezpośrednio mają przyczynić się do aktywizacji oraz podnoszenia kompetencji członków lokalnej społeczności. Jak można przekonać się dzięki danym zawartym w poniższej tabeli, Świętokrzyska Lokalna Grupa Rybacka osiągnęła bardzo dobre efekty w zakresie realizacji wspólnych szkoleń dla rybaków i grup defaworyzowanych. W pierwszym okresie wdrażania LSR docelowa wartość wskaźnika dla przedsięwzięcia 1.4.1. została przekroczona. Niestety nie udało się do końca 2018 rozliczyć wydarzeń planowanych w ramach przedsięwzięcia 1.4.2.

Tabela 5 Przedsięwzięcia związane z rozwojem kapitału społecznego i integracją społeczności lokalnej

Przedsięwzięcia związane z rozwojem kapitału społecznego i integracją społeczności lokalnej				
Przedsięwzięcie	Wskaźnik produktu			
	Nazwa wskaźnika	Wartość docelowa 2023	Wartość docelowa 2018	Wartość osiągnięta na koniec 2018 rok
1.4.1. Szkolenia dla rybaków i grup	Liczba wydarzeń	3	3	5

defaworyzowanych				
1.4.2. Skuteczna aktywizacja mieszkańców poprzez organizację wyjazdu studyjnego połączonego z warsztatami dla rybaków, grup defaworyzowanych i przedsiębiorców	Liczba wydarzeń	2	2	0

Przeprowadzone na potrzeby ewaluacji mid-term badania ankietowe pozwoliły na sprawdzenie, jak działalność Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Działania przedkłada się efekty w ramach społeczności lokalnej.

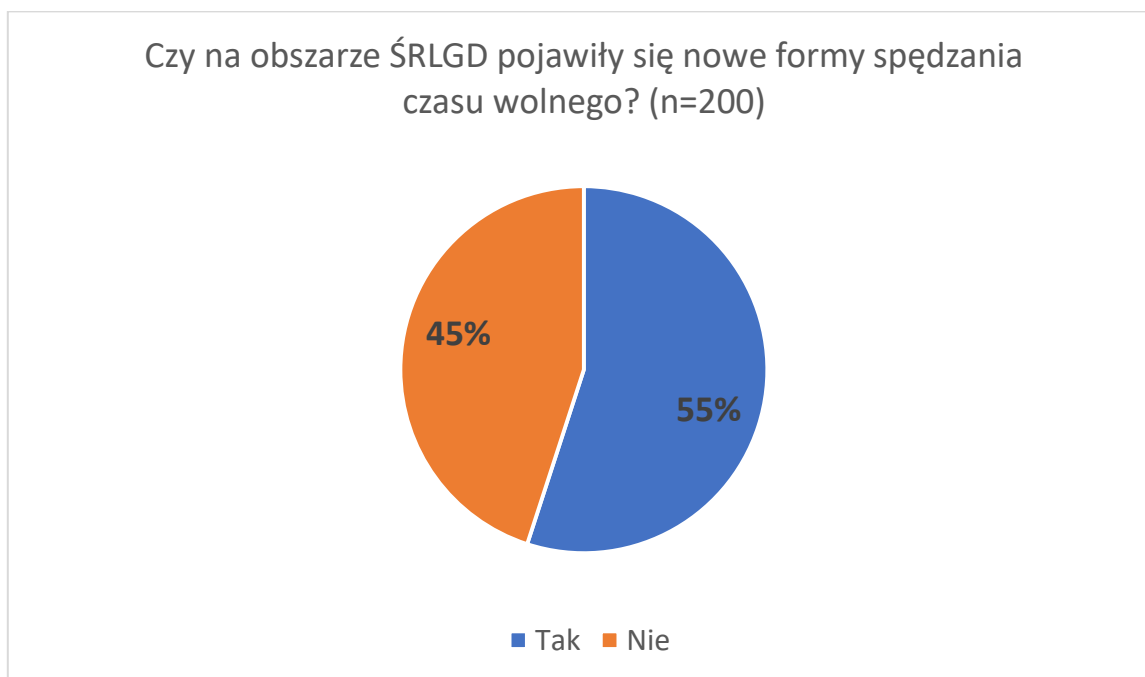
Wykres 6 Czy na obszarze ŚRLGD zwiększyła się aktywność mieszkańców?

Cieszyć może fakt, że ponad połowa ankietowanych dostrzega zwiększanie się aktywności mieszkańców obszaru ŚRLGD. Nie ulega wątpliwości, że jej działalność przyczynia się do tego zaistnienia tej pozytywnej zmiany. Badania prowadzone przez Fundację Socjometr we współpracy z różnymi Lokalnymi Grupami Działania pokazują, że inwestycje w infrastrukturę

oraz operacje związane z zachowaniem dziedzictwa faktycznie mogą przekładać się na aktywność mieszkańców danego obszaru. Trudno oczekiwać, że materialne obiekty będą samoczynnie stwarzać trwałe zasoby kapitału społecznego, jednak poprawianie infrastruktury ułatwia mieszkańcom podejmowanie aktywności. Nowe miejsca spotkań czy imprezy lokalne dają możliwość do nawiązywania relacji i podejmowania wspólnej pracy na rzecz społeczności lokalnej. Podobne zjawisko występuje prawdopodobnie na obszarze Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupy Działania. Deklaracje ankietowanych mieszkańców obszarów dotyczące rosnącej aktywności idą w parze z opinią większości z nich (55%), że na analizowanym obszarze pojawiły się nowe formy spędzania czasu wolnego. To bardzo dobra wiadomość w kontekście ogólnego celu Lokalnej Strategii Rozwoju, czyli dążenia do poprawy jakości życia mieszkańców obszaru zależnego od rybactwa.

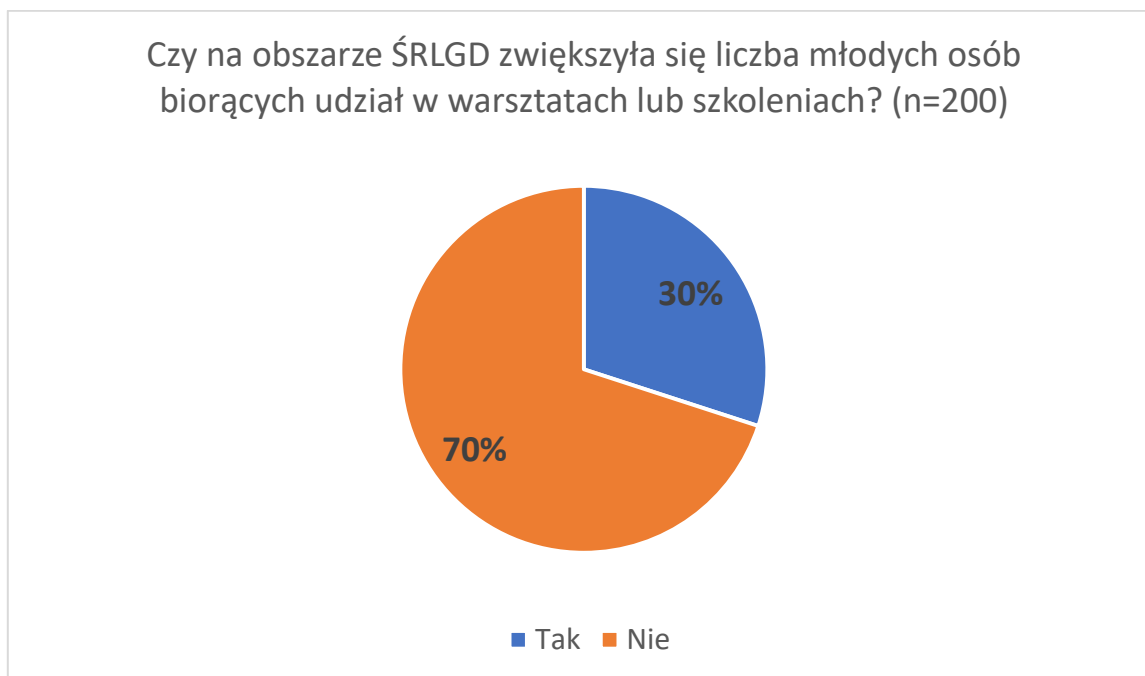
Wykres 7 Czy na obszarze ŚRLGD pojawiły się nowe formy spędzania czasu wolnego?

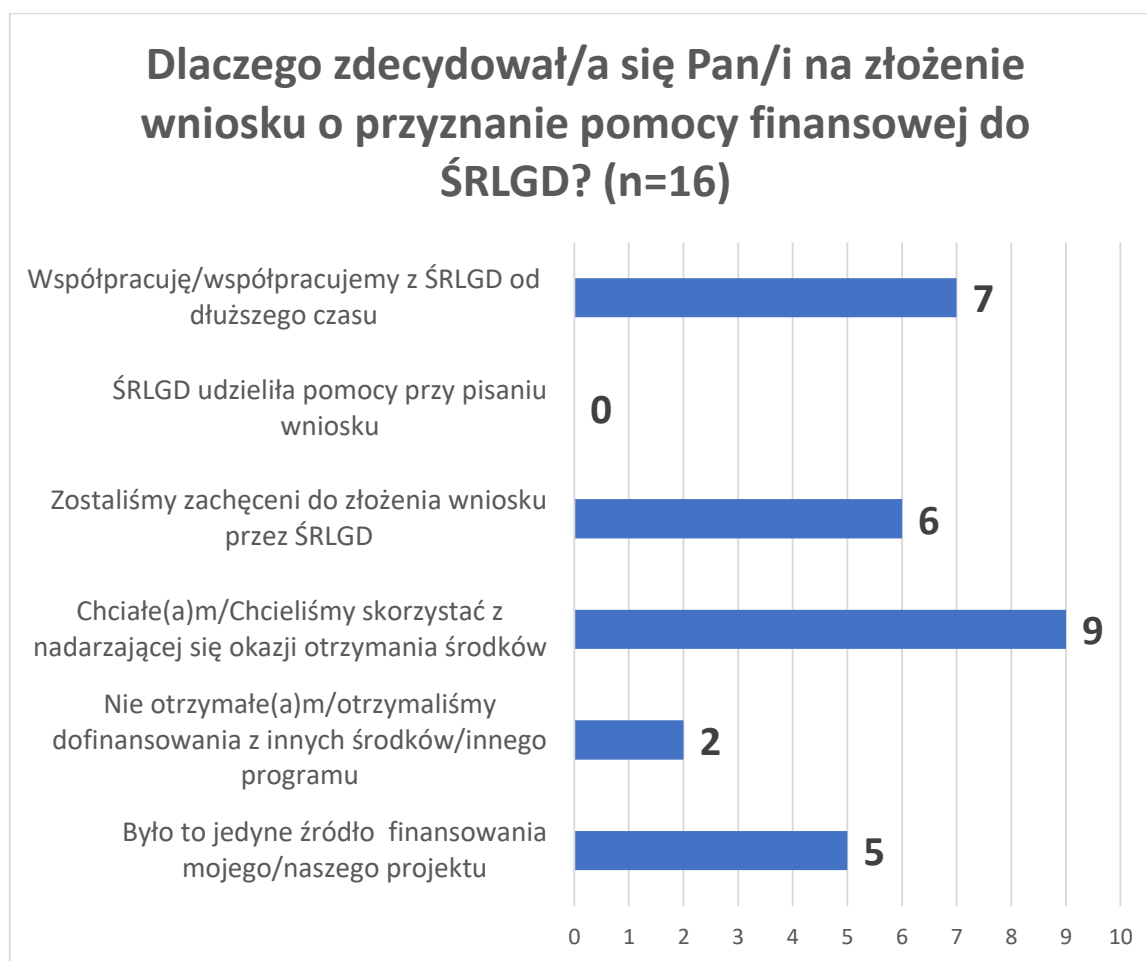
Nie wszystkie we wszystkich obszarach związanych z aktywnością mieszkańców obszaru ŚRLGD nastąpiły jednak pozytywne zmiany. Na jego rozwój nadal niekorzystnie wpływają migracje zewnętrzne młodych ludzi. Zagadnienie to zostanie szerzej opisane w trzynastym rozdziale raportu. Mimo dostrzeganej przez większość ankietowanych poprawy jakości życia, nadal nie udaje się zatrzymać odpływu z terenu ŚRLGD młodych ludzi. Znajduje to odbicie w wynikach badań dotyczących aktywności społecznej. To oczywiste, że w sytuacji gdy ubywa młodych mieszkańców obszaru trudno mówić o zwiększeniu liczby młodych uczestników szkoleń i warsztatów. Z drugiej strony, 30% respondentów dostrzegło jednak

taką pozytywną zmianę. Świadczy to o tym, że pomimo niekorzystnego wpływu migracji, oferta szkoleniowa dla młodych ludzi ulega poprawie.

Wykres 8 Czy na obszarze ŚRLGD zwiększyła się liczba młodych osób biorących udział w warsztatach lub szkoleniach?

Danych pozwalających wnioskować na temat aktywności mieszkańców gmin wchodzących w skład Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Rybackiej dostarcza także badanie ankietowe przeprowadzone wśród wnioskodawców, czyli osób i przedstawicieli podmiotów, które ubiegały się o wsparcie finansowe w ramach realizacji LSR. Dla wielu z nich (9 odpowiedzi) konkurs na realizację operacji był po prostu sposobem na pozyskanie środków na realizację swoich zamierzeń. Fakt ten pokazuje, że realizacja ocenianego dokumentu strategicznego rzeczywiście pozwala na przeprowadzenie przedsięwzięć, które w inny sposób nie miały szans na zaistnienie. W aż pięciu przypadkach środki rozdysponowywane przez ŚRLGD były jedynym sposobem pozyskania dofinansowania. Pozytywne jest również to, że ponad połowa ankietowanych wnioskodawców deklaruwała długookresową współpracę ze Świętokrzyską Grupą Rybacką. Oznacza to, że rzeczywiście przyczynia się ona do sieciowania i propagowania kooperacji wśród członków Lokalnej Społeczności.

8. Działania kierowane do grupy defaworyzowanej

Grupy defaworyzowane w Lokalnej Strategii Rozwoju Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Rybackiej zostały opisane jako osoby do 40 roku życia. Zarówno na poziomie dostępu do informacji na temat możliwości ubiegania się o pomoc finansową na realizację operacji w ramach LSR, jak i na poziomie samego oceniania wniosków do realizacji, grupa defaworyzowana miała preferencyjne warunki do tego, aby uzyskać finansowanie.

Określenie grupy defaworyzowanej jako osoby do 40 roku życia jest jasno powiązane ze zdiagnozowanymi problemami i zostało mocno osadzone w danych zebranych do opracowania diagnozy LSR.

Pracownicy biura Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Rybackiej prowadzili szkolenia dla grupy defaworyzowanej z zakresu ubiegania się o pomoc finansową oraz prowadzenia i rozliczania realizowanej operacji. Dodatkowo, dzięki kryteriom, to właśnie ci mieszkańcy obszaru działania ŚLGR mogli uzyskać większą liczbę punktów, kiedy sami byli wnioskodawcami, albo – kiedy osoby z grupy defaworyzowanej mieli zostać zatrudnieni – większą liczbę punktów

dostawał wnioskodawca, który w swoich działaniach planował zatrudnienie przedstawiciela grupy defaworyzowanej.

Działania podjęte przez ŚLGR w kierunku dotarcia do grupy defaworyzowanej a także udzielania wsparcia finansowego właśnie tej grupy należy uznać za satysfakcjonujące. Istotnie, podejmowane operacje przyczyniły się do ich aktywizacji i włączenia społecznego.

W przyszłości warto jednak zwrócić uwagę również na inną grupę defaworyzowaną, która w ostatnich latach zwiększyła się liczbowo. Grupą defaworyzowaną, która również wymaga wsparcia na obszarze działania ŚLGD są osoby między 50 a 60 rokiem życia, którzy z różnych przyczyn stracili pracę i nie mogą jej znaleźć na kilka lat (lub miesięcy) przed uzyskaniem możliwości wypłat emerytury.

9. Innowacyjność

Na etapie pisania Lokalnej Strategii Rozwoju uznano, że za innowacyjne projekty będzie się uważało takie, które dla danego wnioskodawcy będą czymś nowym, czego do tej pory nie robił. Jest to odmienne od powszechnie obowiązujących definicji innowacyjności w ujęciu terytorialnym podejście.

Przyjęta w Świętokrzyskiej Lokalnej Grupie Rybackiej polityka oceniania i weryfikacji innowacyjności w składanych przez wnioskodawców projektach jest skuteczna. Wnioskodawca na etapie składania wniosku powinien złożyć odpowiednie oświadczenie, w którym uzasadnia to, dlaczego jego pomysł może zostać oceniony jako innowacyjny i na podstawie tego oświadczenia Rada LGR dokonuje oceny przyznając 0 lub 5 punktów. Niejednokrotnie, opisy składane przez wnioskodawców w oczywisty sposób uzasadniają innowacyjność w projektach, w których trudno się jej doszukiwać, dlatego oprócz przygotowanych przez biuro LGR dokumentów (wniosku i załączników), członkowie Rady często sięgają do innych dokumentów, np. raportu Krajowego Rejestru Sądowego, w którym sprawdzają aktualnie zgłoszone PKD. Dzięki temu mogą rzeczywiście ocenić, czy wnioskodawca rzeczywiście będzie robił coś nowego po realizacji operacji, czy jest to projekt kontynuujący jego dotychczasowy profil działalności.

Dzięki stosowaniu przyjętym kryteriom oceny wniosków, członkowie Rady LGR nie mają problemu z oceną innowacyjności w składanych wnioskach. Co więcej, uważają to kryterium za ważne w kontekście długoterminowego rozwoju lokalnego, dlatego przykładają wszelkich

starań, aby rzetelnie ocenić innowacyjny potencjał zgłaszanych wniosków o pomoc finansową.

10. Projekty współpracy

Projekty współpracy są bardzo dobrym sposobem by na obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju zaszczebiać innowacyjne rozwiązania. Możliwość zapoznania się z dobrymi praktykami podnosi kompetencje mieszkańców obszaru i pozwala im skuteczniej działać na rzecz rozwoju lokalnej społeczności. Wyższe kompetencje sprzyjają aktywnym postawom, a wspólna realizacja projektów pozwala na integrację różnych grup mieszkańców.

Przedstawiciele Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Działania byli świadomi wymienionych powyżej korzyści płynących z realizacji projektów współpracy. W ocenianym okresie zaplanowano do realizacji aż trzy takie inicjatywy:

1. Wsparcie aktywności i kompetencji mieszkańców śródlądowych obszarów rybackich.
2. Aktywizacja i integracja społeczności lokalnej poprzez organizację wyjazdów studyjnych oraz udział w konferencji rybackiej.
3. Aktywizacja i integracja społeczności lokalnej oraz promocja obszarów rybackich poprzez organizację wyjazdów studyjnych, konferencji oraz wydanie publikacji promującej obszary zależne od rybactwa.

Wszystkie z wymienionych projektów współpracy przyczyniły się do osiągnięcia opisanych wyżej celów. Na szczególną uwagę zasługują projekty współpracy międzynarodowej. Wyjazdy studyjne, w których udział wzięli również przedstawiciele grupy defaworyzowanej mieli podczas wyjazdu szansę nie tylko zobaczyć zagraniczne gospodarstwa rybackie, ale także wziąć udział w szkoleniach realizowanych na miejscu, przez gospodarzy. Taki praktyczne warsztaty znacząco wpłynęły nie tylko na poznanie nowych rozwiązań na napotykaną w pracy rybaka problemy, ale także były impulsem do podejmowania innowacyjnych rozwiązań rozwojowych.

Niewątpliwą wartością dodaną realizacji tego typu projektów jest możliwość nawiązania więzi społecznych zarówno pomiędzy uczestnikami wyjazdu, jak i przyjmującymi ich gospodarzami. Każdorazowo na takim wyjeździe jest możliwość rozmowy i poznania się bliżej przez osoby uczestniczące w projekcie, co przekłada się nie tylko na nawiązane przyjaźnie, ale także wspólnie realizowane działania przedsiębiorcze i społeczne. Tego typu więzi są

oczywistą korzyścią z udziału w takim projekcie, gdyż to na fundamentach silnego kapitału społecznego można mieć nadzieję na zrównoważony rozwój całego obszaru.

W nowym okresie programowania, Zarząd ŚLGR powinien wziąć pod uwagę dotychczas zrealizowane projekty współpracy i podjąć decyzję o przygotowaniu takiego projektu współpracy, który niejako skonsumowałby dotychczas wypracowany kapitał i połączył lokalnych rybaków, przedsiębiorców, rolników i przetwórców pod jedną wspólną dla wszystkich tych grup wizją rozwoju lokalnego opartego o rybne zasoby lokalne (zarówno w wymiarze ekonomicznym jak i kulturowym). Zintegrowane działania na rzecz promocji tego rybnego regionu powinny uwzględniać nie tylko działania marketingowe, ale także z zakresu skracania łańcucha dostaw i sprzedaży oraz wytwarzania żywności przetworzonej.

11. Ocena funkcjonowania LGD

11.1. Wizerunek LGD, realizacja planu komunikacyjnego i uczestnictwo w imprezach lokalnych

Jednym z czynników, który decyduje o skuteczności procesu realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju jest rozpoznawalność danej Lokalnej Grupy Działania, także tej Rybackiej. Mieszkańcy muszą znać LGD oraz wdrażany przez nie dokument strategiczny oraz mieć przekonanie, że jest to partner, z którym warto współpracować. Co więcej, zadania związane z rozwijaniem kapitału społecznego na obszarze objętym LSR wymagają by komunikacja przebiegała w dwóch kierunkach – nie tylko LGD musi informować mieszkańców o swoich działaniach, ale także musi zbierać ich opinie na temat procesu wdrażania strategii. Wszystko to powoduje, że kwestie związane z komunikowaniem się z lokalną społecznością należą do najistotniejszych aspektów funkcjonowania ocenianej Rybackiej Lokalnej Grupy Działania.

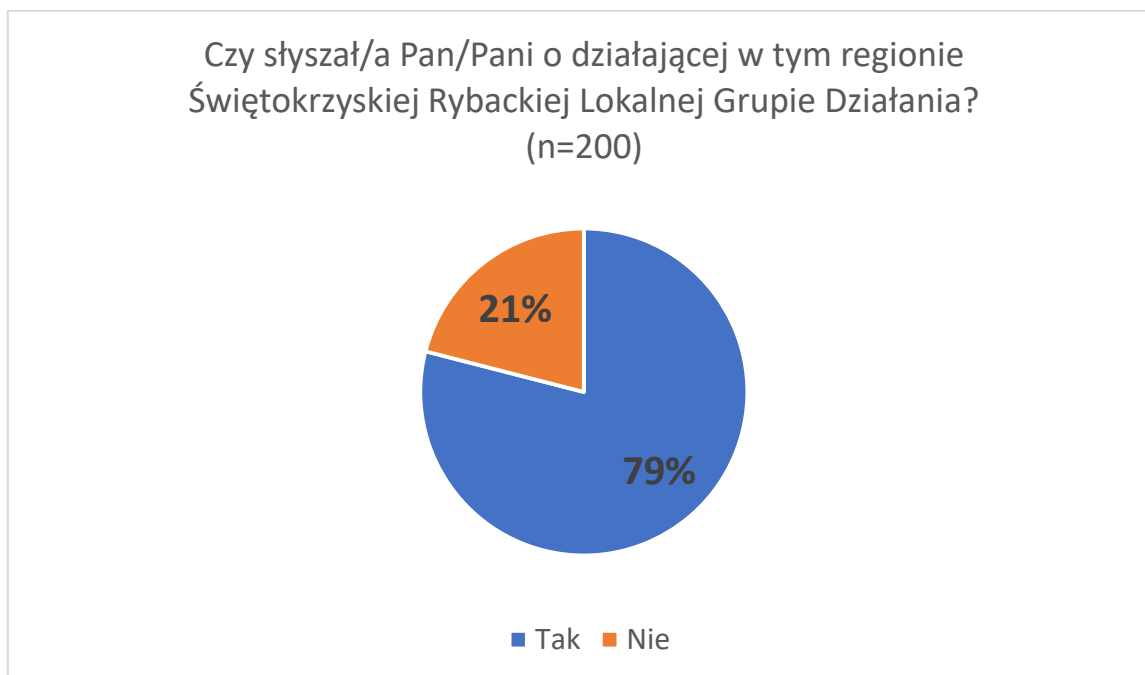
Pracownicy ŚRLGD przy wsparciu Fundacji Socjometr przeprowadzili badania ankietowe, które dostarczają cennych danych na temat przebiegu komunikacji z mieszkańcami. Ankiety były realizowane wśród dwóch grup respondentów: wśród przedstawicieli podmiotów, które składały wnioski w przeprowadzonych naborach oraz wśród ogółu mieszkańców obszaru.

Sposób przeprowadzenia badania ankietowego wśród mieszkańców oraz wielkość próby nie dają w pełni obiektywnych i wysoce reprezentatywnych wyników. Należy przypuszczać, że ankieterom łatwiej było docierać do osób, które już wcześniej posiadały jakąś wiedzę na temat działalności Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupy Działania. Niezależnie od tego należy stwierdzić, że udało jej się zyskać dość dużą rozpoznawalność. Zapewne częściowo

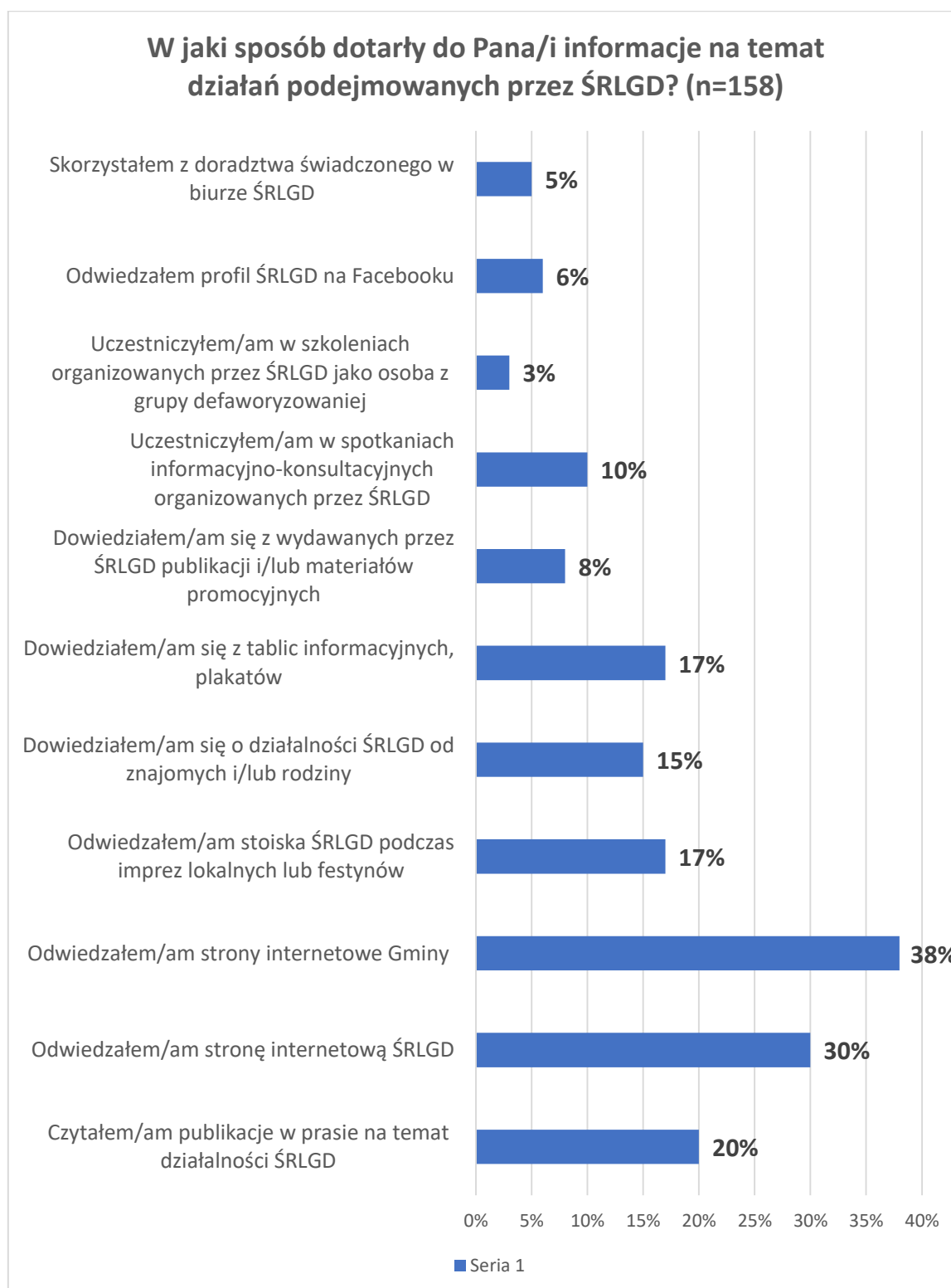
wynika to z faktu, że w poprzednim okresie programowanie UE na obszarze objętym badaniem działały już Lokalne Grupy Rybackie. Duża część członków lokalnej społeczności wie, że w ich otoczeniu działa organizacja, która wspiera rozwój regionu poprzez wykorzystywanie jego zasobów rybackich i wodnego potencjału. To dobry prognostyk na kolejne lata wdrażania analizowanego dokumentu strategicznego.

Wykres 10 Czy słyszał/a Pan/Pani o działającej w tym regionie Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupie Działania?

Plan komunikacji, który stanowi załącznik do Lokalnej Strategii Rozwoju Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupy Działania zawiera szeroki zestaw działań komunikacyjnych wykorzystujących zróżnicowane środki przekazu. Wśród tych ostatnich wymienić można spotkania informacyjne (komunikacja bezpośrednia), artykuły prasowe, lokalne portale informacyjne, strony internetowe ŚRLGD oraz urzędów gmin, profil stowarzyszenia na portalu Facebook, foldery informacyjne, doradztwo w biurze stowarzyszenia oraz pocztę elektroniczną. Działania komunikacyjne zaplanowane zostały tak, by pożądanymi przez ŚRLGD komunikaty docierały do różnych grup mieszkańców obszaru. Przeprowadzone badania ankietowe pozwoliły na sprawdzenie, jak działania te funkcjonują w praktyce.

Wykres 11 W jaki sposób dotarły do Pana/i informacje na temat działań podejmowanych przez ŚRLGD?

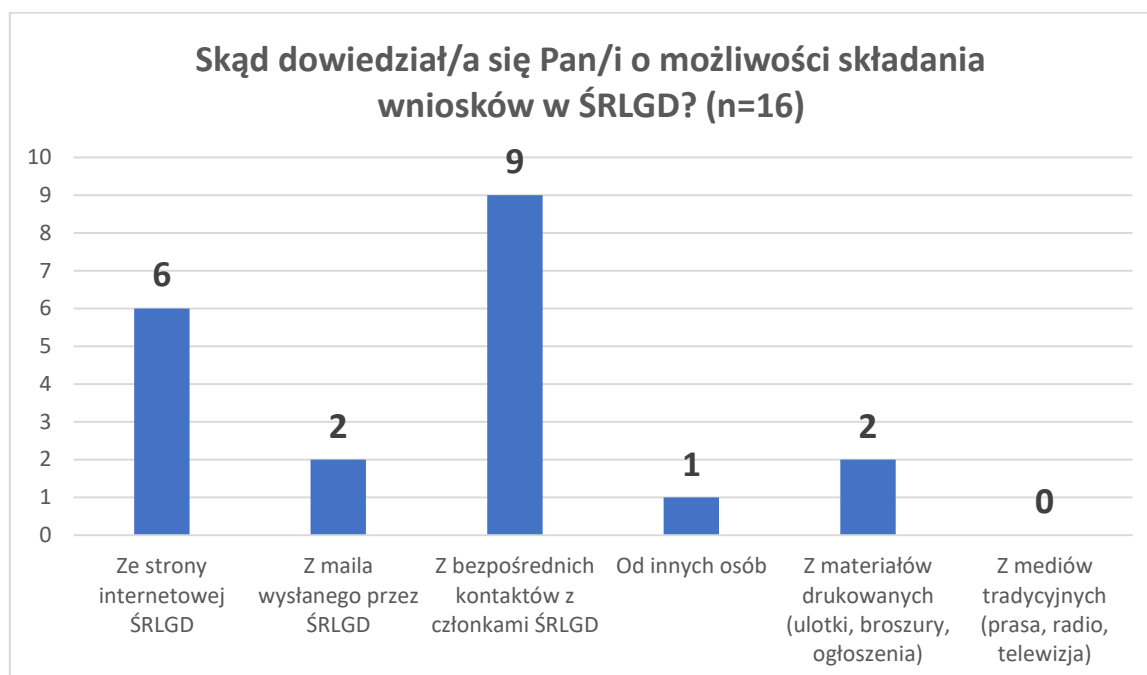

Najsukuteczniejszym kanałem komunikacji z mieszkańcami obszaru okazały się strony internetowe. W dzisiejszych czasach wynik ten nie może zaskakiwać, ale nie jest on jednoznacznie pozytywny. Badania prowadzone przez Fundację Socjometr w różnych Lokalnych Grupach Działania pokazują, że w kontekście budowy kapitału społecznego

najlepsze efekty osiąga się za pomocą komunikacji bezpośredniej. Dane zgromadzone w powyższej tabeli pokazują, że jest to rzadziej stosowany sposób przez przedstawicieli ŚRLGD sposób komunikowania się z mieszkańcami. Niewiele ankietowanych osób skorzystało z doradztwa w biurze, odwiedziło stoisko ŚRLGD na lokalnej imprezie bądź uczestniczyło w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych. W kolejnych latach wdrażania LSR zdecydowanie warto wzmocnić wykorzystanie tych kanałów bezpośredniej komunikacji z członkami lokalnej społeczności. Poprawy wymaga także sposób działania profilu ŚRLGD na portalu Facebook. Ma on jedynie 220 „polubień”. To bardzo mało, biorąc pod uwagę dość rozległy obszar działania stowarzyszenia. Na portalu posty pojawiają się rzadko i nie informują dostatecznie o osiągnięciach ŚRLGD. Wskazane jest zapewnienie pracownikom stowarzyszenia szkoleń z zakresu social media.

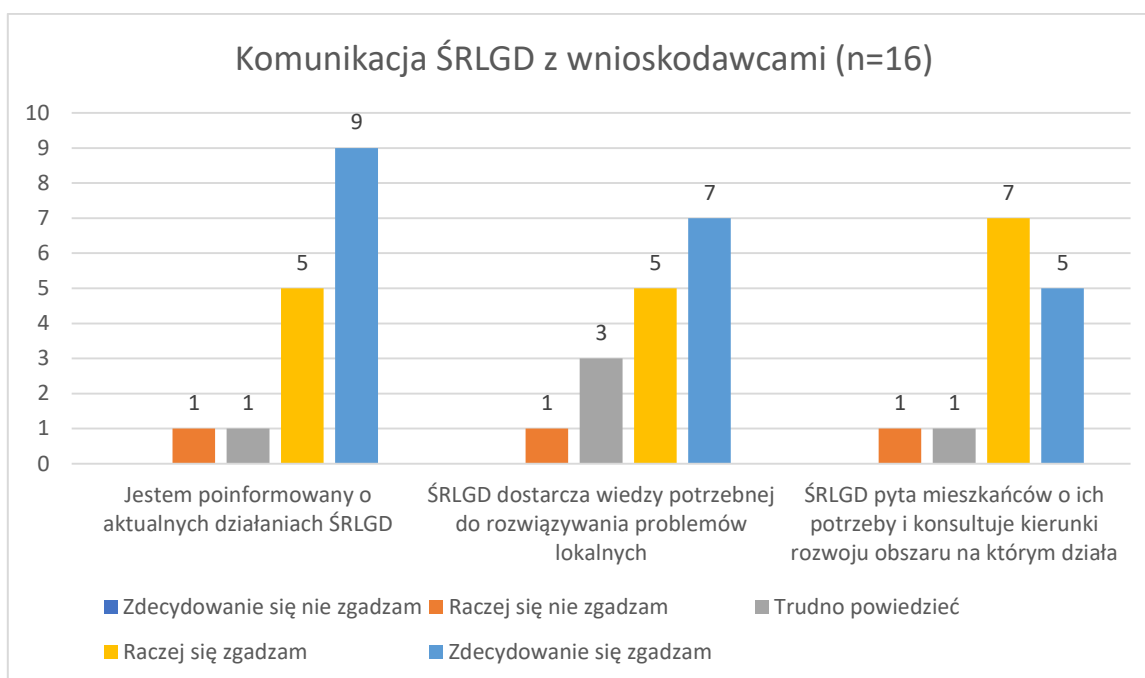
Postawioną powyżej tezę o skuteczności bezpośredniej komunikacji potwierdzają wyniki badania ankietowego wśród wnioskodawców. Aż 9 spośród 16 badanych dowiedziało się o możliwości ubiegania się o wsparcie na realizację operacji właśnie poprzez bezpośrednie kontakty z członkami ŚRLGD. Zwiększenie liczby kontaktów „twarz w twarz” z członkami lokalnej społeczności mogłoby bardzo pozytywnie wpłynąć na efekty osiągane w kolejnych latach. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że skuteczność komunikacji bezpośredniej może zadecydować o ostatecznej sukcesie bądź porażce całego procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju.

Wykres 12 Skąd dowiedział/a się Pan/i o możliwości składania wniosków w ŚRLGD?

Wyniki badań wskazują, że o ile Świątokrzyska Rybacka Lokalna Grupa Działania napotyka pewne trudności z docieraniem z komunikatami do ogółu mieszkańców, to gdy bezpośredni kontakt zostanie nawiązany jego jakość jest wysoka. Wśród wnioskodawców praktycznie nie było osób, które jednoznacznie negatywnie oceniałyby stan komunikacji ze stowarzyszeniem. Deklarowali oni wysoki poziom wiedzy o aktualnych działaniach ŚRLGD oraz wskazywali, że jego władze konsultują z mieszkańcami kwestie dotyczące rozwoju obszaru. Dane dotyczące tych kwestii zostały zaprezentowane na poniższym wykresie.

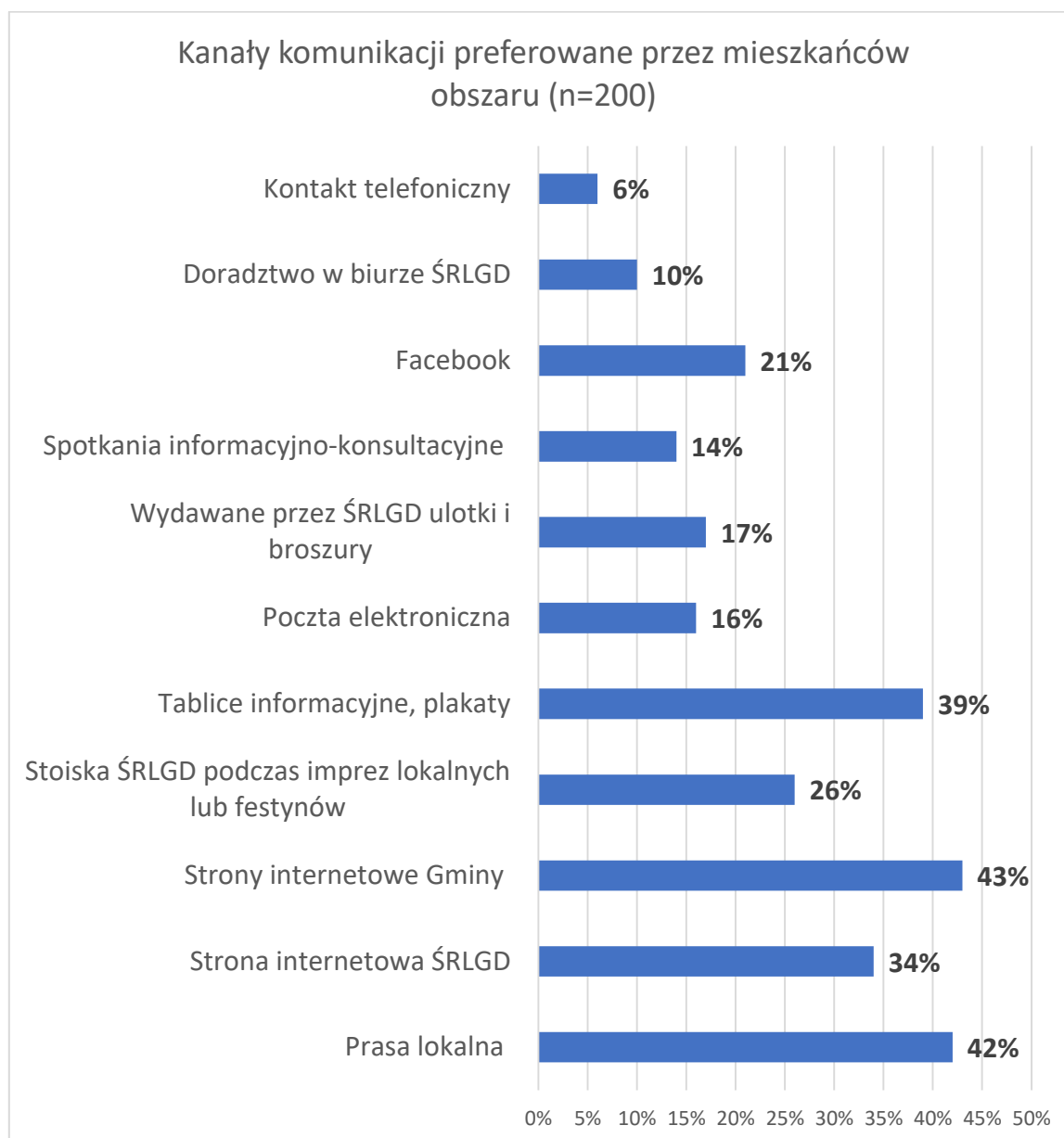
Wykres 13 Komunikacja ŚRLGD z wnioskodawcami

Co ciekawe, wielu ankietowanych mieszkańców mogłoby nie zgodzić się z twierdzeniem autora raportu o skuteczności komunikacji bezpośredniej. Jak można przekonać się analizując zamieszczony poniżej wykres, preferencje respondentów w zakresie stosowanych przez ŚRLGD kanałów komunikacji w dużej mierze pokrywają się ze stanem faktycznym. Innymi słowy, sposób realizacji planu komunikacji przez członków i pracowników stowarzyszenia odpowiada oczekiwaniom mieszkańców. Większość z nich chciałaby być informowana o działalności ŚRLGD za pomocą elektronicznych kanałów komunikacji. Wysokie noty otrzymała także prasa lokalna. Te kanały komunikacji powinny być bez wątplenia wykorzystywane nadal. Nie stoi to jednak w sprzeczności z położeniem większego nacisku na komunikację bezpośrednią. To ona w dużej mierze decyduje o aktywnym zaangażowaniu danej osoby w proces realizacji LSR, co dobrze pokazały badania z wnioskodawcami. Komentując preferencje ankietowanych mieszkańców odnośnie

wykorzystywanych przez ŚRLGD kanałów komunikacji, jeszcze raz trzeba zwrócić uwagę na konieczność poprawienia jakości profilu na portalu Facebook. Aż 21% badanych preferuje ten kanał komunikacji, podczas gdy jest on faktycznie wykorzystywany jedynie przez 6% respondentów. Różnica między tymi dwoma wynikami pokazuje, jak duży i niewykorzystany przez ŚRPLGD potencjał kryje się w mediach społecznościowych.

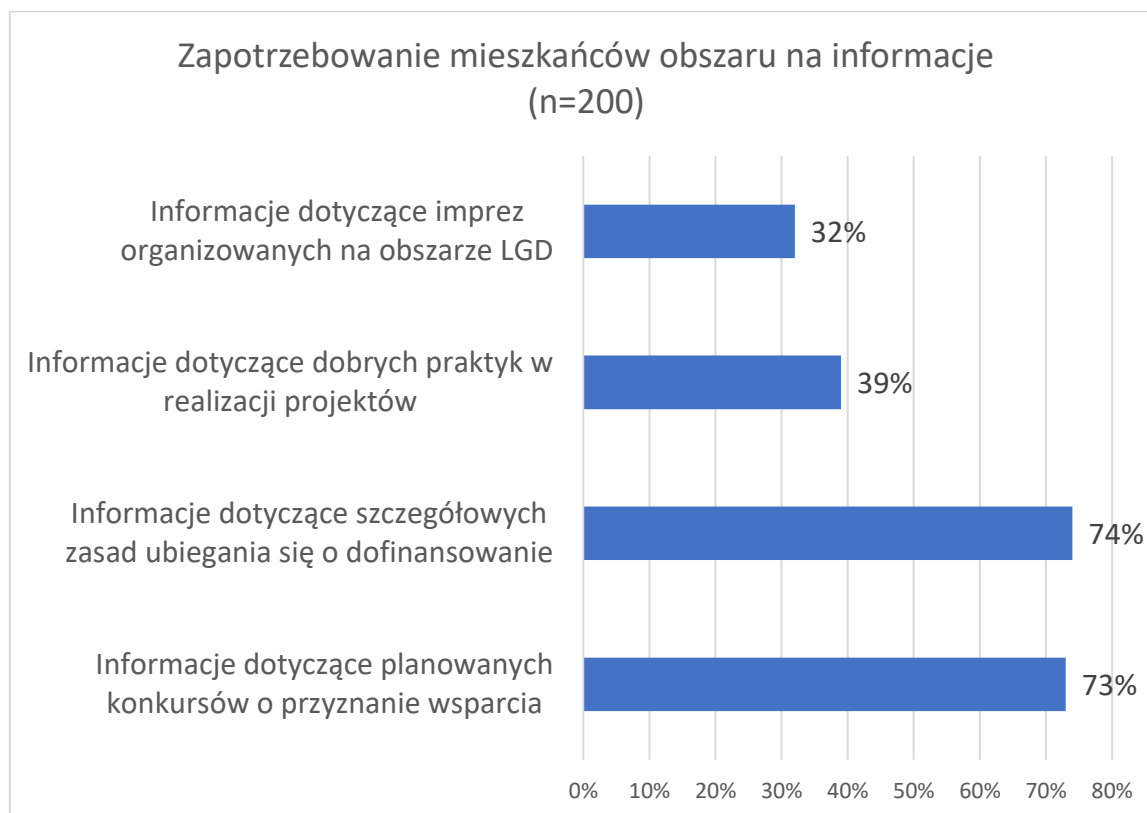
Wykres 14 Kanały komunikacji preferowane przez mieszkańców obszaru

W drugiej połowie okresu realizacji ocenianego dokumentu strategicznego szczególny nacisk należy położyć na informowanie mieszkańców o zasadach ubiegania się o wsparcie finansowane. Wyniki badań ankietowych jednoznacznie wskazują, że zapotrzebowanie na tego typu informacje jest największe. To o tyle ważne, że w 2020 roku zostały zaplanowane

nabory na realizację operacji, które mają duży wpływ na aktywizację lokalnej społeczności, czyli przedsięwzięcia dotyczące promocji i zachowania rybackiego dziedzictwa kulturowego oraz infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.

Wykres 15 Zapotrzebowanie mieszkańców obszaru na informacje

Świętokrzyska Rybacka Lokalna Grupa Działania jest mało aktywna w zakresie uczestnictwa w imprezach lokalnych. Przykładowo, w 2018 roku przedstawiciele ocenianego LGD nie wzięli udziału w żadnym lokalnym wydarzeniu. W 2019 roku działanie w tym obszarze uległo poprawie, o czym świadczy między innymi udział ŚLGD w Kiermaszu Ekonomii Społecznej w Jędrzejowie. W kolejnych latach należy zintensyfikować działania tego typu. Doświadczenia Lokalnych Grup Działania z całej Polski wskazują, że uczestnictwo w imprezach lokalnych jest jednym z najbardziej skutecznych i najbardziej efektywnych sposobów budowania rozpoznawalności LGD. Problemem bywa przygotowanie stoiska promocyjnego w atrakcyjny sposób, ale istnieje w tym zakresie wiele sprawdzonych rozwiązań. Przykładowo, w czasie imprezy można zorganizować konkurs wiedzy o LGD, loterię fantową, zabawy dla dzieci. To działania, które pochłaniają niewielkie koszty, a pozwalają kształtować wizerunek Lokalnej Grupy Działania, jako istotnego aktora w lokalnej społeczności.

11.2. Doradztwo w biurze ŚRLGD

Sukces procesu realizacji LSR zależy od jakości operacji realizowanych przez beneficjentów wsparcia. LGD może wpływać na ich działania już na etapie przygotowywania propozycji operacji. Tym narzędziem wpływu jest oczywiście doradztwo w biurze LGD, które powinno dostarczać potencjalnym beneficjentom informacji niezbędnych do przygotowania operacji wpisujących się w Lokalną Strategię Rozwoju i dzięki temu pozwalających osiągnąć jej cele.

W 2018 roku pracownicy ŚRLGD zebrali 75 kart doradztwa. To bardzo dobry wynik, który wynikał z pewnością z faktu, że w tym roku przeprowadzono wiele naborów wniosków, które cieszyły się zainteresowaniem mieszkańców obszaru (między innymi nabory na operacje związane z rozwojem przedsiębiorczości). Jeśli chodzi o wskaźniki wpisane bezpośrednio do LSR i powiązane z aktywizacją, to do końca 2018 roku osiągnięto następujące wyniki:

- Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa: 150 (osiągnięto wartość docelową, która wynosiła właśnie 150).
- Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych ŚRLGD z mieszkańcami: 200 (znacznie przekroczona wartość docelowa, która wynosi 84).

Przytoczone dane ilościowe wskazują na poprawny sposób realizacji doradztwa w biurze ŚRLGD. Podobny obraz wyłania się z badań ankietowych przeprowadzonych wśród osób, które rzeczywiście skorzystały z tego doradztwa, a więc wnioskodawców, którzy przedstawiali propozycje operacji w przeprowadzonych dotychczas naborach. Przedstawiona im ankieta zawierała pytania w szczegółowy sposób odnoszące się do różnych aspektów doradztwa. Wszystkie one zyskały u niemal wszystkich wnioskodawców maksymalne noty. Średnia ocen w żadnym przypadku nie spada poniżej 4,8 (stosowano skalę „szkolną”, respondenci mogli wystawiać oceny w skali od 1 do 5). Szczegółowe dane na ten temat znajdują się w poniższej tabeli.

Tabela 6 Ocena doradztwa świadczonego przez pracowników ŚLGR

Oceniany aspekt doradztwa	Średnia ocen wyrażonych przez wnioskodawców
Kultura osobista osoby z biura ŚRLGD, która udzielała doradztwa	4,9

Szybkość obsługi	4,9
Wiedza pracownika udzielającego doradztwa	4,8
Kompletność udzielanych odpowiedzi	4,8
Pomoc udzielona przy doborze właściwego rozwiązania	4,8
Skuteczność proponowanych rozwiązań	4,8
Ogólna satysfakcja z udzielonego wsparcia	4,8

Podsumowując wątek doradztwa można stwierdzić, że zgromadzone dane nie wskazują na konieczność na podejmowanie w tym obszarze działań zaradczych. Członkowie i pracownicy ŚRLGD powinni dążyć do utrzymania wysokiej jakości świadczonych usług doradczych.

11.3. Praca biur i organów ŚRLGD

Polityka kadrowa Zarządu LGD wydaje się być racjonalna, choć nie ulega wątpliwości, że w pierwszym okresie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenie ŚLGR miało spore problemy z utrzymaniem optymalnej liczby pracowników biura. Relatywnie spora rotacja pracowników nie sprzyja kontynuacji pracy oraz kumulowania wiedzy i doświadczenia, powoduje też stałą potrzebę organizowania tych samych szkoleń. Dodatkowo, należy zwrócić uwagę, że trudno jest znaleźć osobę do pracy z doświadczeniem w pracy w podobnej instytucji i wiedzą z zakresu legislacji właściwej dla Lokalnych Grup Rybackich. W związku z trudnościami w utrzymaniu kadry pracowników biura, Zarząd niejednokrotnie pomagał w pracy bieżącej, np. podczas przygotowywania dokumentacji po naborze wniosków, czy w ramach promocji ŚLGR na zewnątrz.

W tym kontekście nasuwa się pytanie o zasadność utrzymywania dwóch biur – jednego głównego w Jędrzejowie oraz drugiego, oddziału we Włoszczowej. Zdaniem wszystkich respondentów, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione, biuro we Włoszczowej jest ważne i konieczne do utrzymania, nawet wówczas, kiedy nie ma zatrudnionego pełnoetatowego pracownika, który codziennie otwierałby to biuro. Oddział Włoszczowski jest ważny ze względu na bardzo duży obszar działania ŚLGR, co powoduje, że mieszkańcy którzy mieliby jeździć do centralnego biura w Jędrzejowie z każdego zakątka obszaru

działania Stowarzyszenia, byliby zniechęceni, a w praktyce oznaczałoby to, że zakres oddziaływania ŚLGR nie obejmuje całego zdefiniowanego w strategii obszaru działania.

W przyszłości należy dołożyć wszelkich starań, aby problemy kadrowe nie pojawiały się, gdyż nawet jeśli nie ma to bezpośredniego wpływu na terminowość pracy biura, to niewątpliwie wpływa negatywnie na komfort pracy i możliwości pełnego zaangażowania przydzielone obowiązki pracownikom.

Zarówno członkowie Rady, jak i Zarządu i Komisji Rewizyjnej ŚLGR są aktywnymi działaczami Stowarzyszenia i dobrze wywiązują się z przypisanych do pełnionych funkcji zadań. Dodatkowo, przedstawiciele wszystkich wymienionych organów ŚLGR chętnie i efektywnie współpracują z pracownikami biura Stowarzyszenia.

Członkowie organów ŚLGR oprócz przypisanych do pełnionych funkcji zadań biorą czynny udział w działaniach promocyjnych i informacyjnych ŚLGR, reprezentując organizację na zewnątrz i zachęcając – jeśli jest ku temu okazja – do współpracy.

Członkowie Zarządu na bieżąco reagują na pojawiające się problemy, tak było zarówno w przypadku stwierdzenia, że w obliczu wakatów wśród pracowników biura, konieczna jest pomoc przy bieżącej pracy, jak i w przypadku, kiedy uznano, że zaplanowane działania komunikacyjne są nieadekwatne do bieżących możliwości i potrzeb.

W ramach pracy Komisji Rewizyjnej przygotowywane są rekomendacje i pytania dla Zarządu, który ma obowiązek odniesienia się do nich. W analizowanym okresie działania Zarządu, Komisja Rewizyjna oceniała prace tego organu pozytywnie, zwracając w swoich raportach uwagę jedynie na niejasności w dokumentach (np. podczas rozliczania delegacji służbowych). Wszyscy członkowie Komisji Rewizyjnej mają duże doświadczenie w pracy urzędniczej, dlatego dobrze wypełniają swoje obowiązki i kontrolują obieg dokumentów w ŚLGR. Komisja spotyka się około czterech razy do roku co jest wystarczające dla utrzymania pełnego nadzoru nad pracą Zarządu.

Praca członków Rady polega głównie na opiniowaniu składanych przez wnioskodawców wniosków o przyznanie pomocy. Spotkania Rady odbywają się po naborach wniosków, w chwili, kiedy biuro zdoła przygotować wszystkie niezbędne dokumenty do procedowania wniosków. Każdorazowo, na posiedzeniach Rady była odpowiednia liczba osób do podejmowania decyzji, problem czasem występował w zachowaniu paritetów, jednak

wówczas podejmowano stosowne działania do tego, żeby liczba osób się zgadzała i nie zdarzyła się sytuacja, w której Rada nie mogła prowadzić oceny. Ocena wniosków nie budzi kontrowersji i odbywa się na bezpośrednich spotkaniach. W sytuacjach problemowych, każdy ma prawo do przyznania takiej liczby punktów w danym kryterium, jaką uważa za stosowne. W przypadku pojawienia się wartości ułamkowych, liczba zaokrąglana jest według ogólnie przyjętych zasad matematycznych.

12. Ocena procesu wdrażania

12.1. Harmonogram i wyniki naborów

W poniższej tabeli przedstawione zostały informacje na temat naborów zrealizowanych w pierwszym okresie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, przypadającym na lata 2016-2018.

Tabela 7 Nabory przeprowadzone w ŚLGR w latach 2017-2018

L.p.	Numer naboru	Termin składania wniosków	Zakres tematyczny operacji
1.	1/2017	18.12.2017-16.01.2018	1.3.2. Tworzenie, rozwój i wyposażenie ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej
2.	2/2017	18.12.2017-16.01.2018	1.1.2. Tworzenie punktów przetwórstwa lub punktów bezpośredniej sprzedaży ryb
3.	1/2018	12.04-07.05.2018	1.2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej
4.	2/2018	12.04-07.05.2018	1.3.1. Promowanie, zachowanie lub upowszechnianie rybackiego dziedzictwa kulturowego
5.	3/2018	28.05-18.06.2018	1.1.1. Różnicowanie działalności rybackiej
6.	4/2018	28.05-18.06.2018	1.1.2. Tworzenie punktów przetwórstwa lub punktów bezpośredniej sprzedaży ryb
7.	5/2018	28.05-18.06.2018	1.2.1. Rozwój działalności gospodarczej
8.	6/2018	3.09-17.09.2018	1.2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej
9.	7/2018	3.09-17.09.2018	1.3.2. Tworzenie, rozwój i

			wyposażenie ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej
10.	8/2018	3.09-17.09.2018	1.3.1. Promowanie, zachowanie lub upowszechnianie rybackiego dziedzictwa kulturowego
11.	9/2018	8-22.10.2018	1.1.1. Różnicowanie działalności rybackiej
12.	10/2018	8-22.10.2018	1.1.2. Tworzenie punktów przetwórstwa lub punktów bezpośredniej sprzedaży ryb
13.	11/2018	8-22.10.2018	1.2.1. Rozwój działalności gospodarczej

Dane w powyższej tabeli wskazują, że w ocenianym okresie przeprowadzono nabory we wszystkich omówionych obszarach. Niestety, jak można się było przekonać, nie oznacza to, że udało się osiągnąć wartości docelowe wszystkich monitorowanych wskaźników. W roku 2018 tempo realizacji LSR zdecydowanie jednak przyspieszyło. Zaktualizowany i obowiązujący w momencie realizacji ewaluacji mid-term harmonogram naborów przewiduje zakończenie ich w roku 2020. Dobrej jakości doradztwo w połączeniu ze skutecznymi działaniami komunikacyjnymi powinny zapewnić wybór adekwatnych operacji. Taki harmonogram naborów pozwoli na rozliczenie wszystkich wybranych do realizacji operacji w terminach określonych przez Instytucje Zarządzającą dla obecnego okresu programowania UE.

12.2. Wskaźniki produktu i rezultatu

Postępy w osiąganiu docelowych wartości wskaźników zostały już omówione w poprzednich podrozdziałach. Z punktu widzenia jasności wyводу uzasadnionym było oddzielne omówienie operacji z różnych obszarów tematycznych, ponieważ dzięki temu łatwiej było przedstawić w jaki sposób wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju przez ŚRLGD przyczynia się do zmian na badanym obszarze. W tym miejscu należy jednak podsumować i skomentować zebrane informacje.

Analiza wskaźników pozwala podzielić realizowane operacje na dwie grupy. W pierwszej znajdują się przedsięwzięcia o charakterze gospodarczym, a więc te związane z inwestycjami w sektor rybacki oraz rozwojem przedsiębiorczości wykorzystującej wodny potencjał obszaru. W drugiej grupie należy umieścić operacje dotyczące ogólnodostępnej

infrastruktury, budowania kapitału społecznego i integracji społeczności, podnoszenia kompetencji mieszkańców oraz rybackiego dziedzictwa kulturowego.

W przypadku pierwszej grupy przedsięwzięć w pierwszym okresie wdrażania LSR zanotowano opóźnienia w osiąganiu zaplanowanych wartości docelowych wskaźników. Nie oznacza to jednak, że cały proces realizacji LSR jest krytycznie zagrożony. Przedsięwzięcia związane z działalnością gospodarczą cieszą się zainteresowaniem mieszkańców i po wyeliminowaniu barier w ich realizacji (duża ich część była niezależna od ŚRLGD) najprawdopodobniej uda się uzyskać zaplanowane produkty i rezultaty.

Dotychczasowa realizacja operacji z drugiej wyróżnionej grupy przyniosła duże sukcesy. W przypadku większości operacji do końca 2018 roku przekroczono planowane wartości docelowe wskaźników. Omówione powyżej wyniki badania ankietowego wśród mieszkańców obszaru pokazują, że pozytywne efekty realizacji tych przedsięwzięć są dostrzegalne w lokalnej społeczności. W momencie przeprowadzania ewaluacji mid-term to głównie te operacje decydują o tym, że bez obaw można stwierdzić, iż działania ŚRLGD przyczyniają się do osiągnięcia celu głównego realizowanej przez to stowarzyszenie Lokalnej Strategii Rozwoju.

12.3. Realizacja planu działania i realizacja budżetu

W poniższej tabeli przedstawiono informacje na temat środków finansowych na realizację Lokalnej Strategii Rozwoju, które zostały rozdysponowane przez ŚRLGD do końca roku 2018. Łącznie na cały okres wdrażania dokumentu strategicznego stowarzyszenie dysponuje budżetem w wysokości 12 milionów złotych. W ewaluowanym okresie nie udało się więc zagospodarować nawet połowy tych środków.

Tabela 8 Zagospodarowane środki na realizację LSR do końca 2018 roku

Zagospodarowane środki na realizację LSR do końca 2018 roku	
Podpisane umowy na realizację operacji przez wnioskodawców	4 658 672
Koszty bieżące	474 959,43
Podpisane umowy na realizację projektów współpracy	299 760,88
RAZEM	5 433 392,20

Analiza planu działania wskazuje, że najbardziej problematyczne są operacje związane z inwestycjami w sektor rybacki. Na ten cel miało zostać wydatkowane w latach 2016-2018

aż 1 925 000 zł. Dane zgromadzone przez ŚRLGD wskazują, że udało rozdysponować się 893 189 zł. Jeśli chodzi o wsparcie przedsiębiorczości wykorzystujące wodny potencjał obszaru rozdysponowano 1 259 630 zł. Wątpliwości nie budzi wydatkowanie środków na operacje związane z rozwojem infrastruktury. Należy zwrócić uwagę, że realizacja budżetu znacznie przyspieszyła w roku 2018. Obowiązujący w momencie przeprowadzania ewaluacji mid-term harmonogram naborów wydaje się zabezpieczać terminową realizację planu działania. By rzeczywiście przybiegła ona w poprawny sposób warto wziąć pod uwagę zamieszczone na końcu raportu rekomendacje. W szczególności należy wzmocnić pracę doradczą (zwłaszcza w kierunku wsparcia właścicieli gospodarstw rybackich) oraz poprawić niektóre aspekty komunikowania się z mieszkańcami.

13. Ocena wpływu na główny cel LSR

Operacje realizowane w ramach wdrażania LSR mają charakter punktowy w odniesieniu do całego obszaru. Trudno oczekiwać, że takie pojedyncze interwencje zmienią oblicze całego obszaru i znacząco wpłyną np. na jego rozwój gospodarczy. Dodatkowo, w pierwszym okresie wdrażania analizowanej Lokalnej Strategii Rozwoju, nie zakończono realizacji wielu kluczowych operacji, w tym zwłaszcza przedsięwzięć związanych z inwestycjami w sektor rybacki. Zmiany dokonane pod wpływem działań Świętokrzyskiej Rybackiej LGD nie są jeszcze zatem w pełni dostrzegalne. Pozytywem jest z pewnością to, że ankietowani mieszkańcy dostrzegają wzrost aktywności wśród członków lokalnej społeczności. Bardzo konkretnymi osiągnięciami jest także poprawa estetyki przestrzeni publicznej, realizacja inicjatyw związanych z rybackim dziedzictwem kulturowym oraz zwiększający się ruch turystyczny. Realizacja wszystkich tych operacji sprzyja osiągnięciu głównego celu ocenianej Lokalnej Strategii Rozwoju, a więc poprawie jakości życia mieszkańców obszaru zależnego od rybactwa. Realizacja kolejnych operacji w drugiej połowie okresy wdrażania LSR może jeszcze zwiększyć już osiągnięte efekty. To o tyle prawdopodobne, że czynnikiem wspierającym rozwój obszaru ŚLGD jest ogólnie dobra sytuacja gospodarcza w regionie i całym kraju.

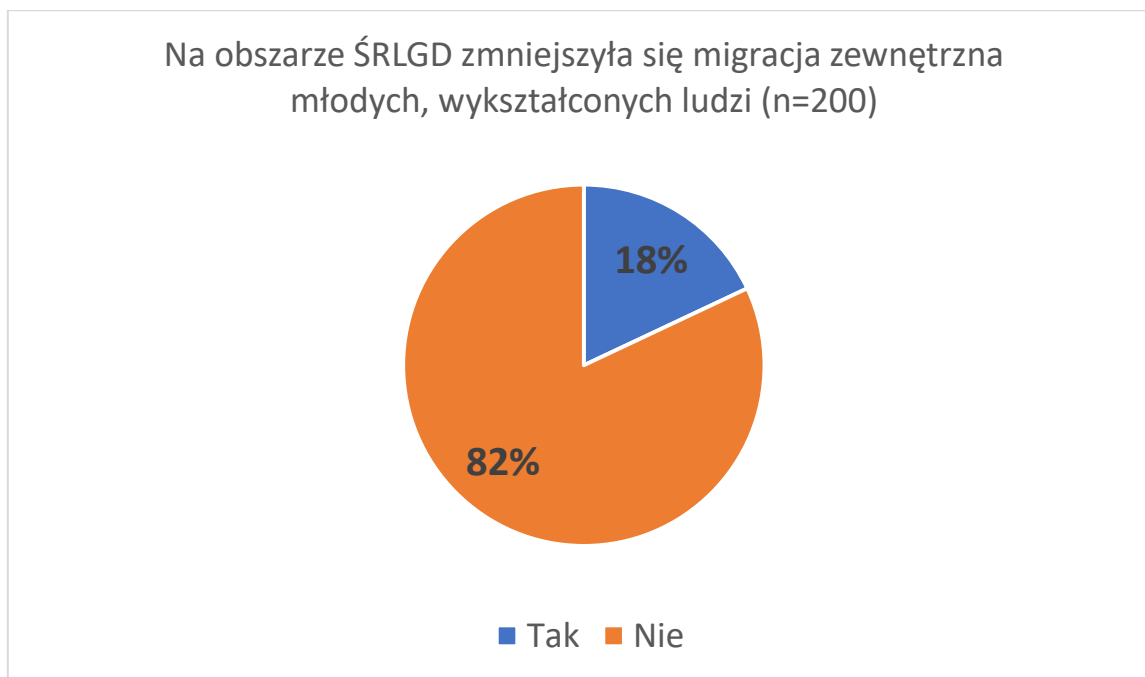
Wyrażona powyżej ocena ewaluatorów znajduje potwierdzenie w opiniach mieszkańców. Aż 66% ankietowanych przedstawicieli lokalnej społeczności dostrzega, że w ostatnich latach poprawiła się jakość życia na analizowanym obszarze. To bardzo dobry wynik i nie ulega wątpliwości, że w pewnym stopniu przyczyniła się do tego także działalność Świętokrzyskiej Lokalnej Grupy Rybackiej.

Wykres 16 Czy na obszarze ŚRLGD poprawiła się jakość życia mieszkańców?

Martwiące jest jednak to, że poprawiająca się jakość życia nie hamuje odpływu z obszaru ŚRLGD młodych wykształconych mieszkańców. Aż 82 ankietowanych nie zauważyło, by zmniejszeniu uległa skala tego negatywnego zjawiska. Płyńie stąd wniosek, że za ową migrację odpowiedzialne muszą być także czynniki inne niż jakość życia. Wyludnianie się terenów wiejskich jest zjawiskiem występującym w całej Polsce i trudno oczekiwać by można było przeciwstawić się mu za pomocą realizacji kilkudziesięciu niewielkich operacji na terenie aż 18 gmin. Niemniej jednak działania na rzecz podnoszenia jakości życia mają sens. W dłuższej perspektywie mogą one przyciągać nowych mieszkańców, np. spośród ludzi, którzy chcą opuścić wielkie aglomeracje. Należy także liczyć na zjawisko migracji powrotnych. W perspektywie kilku lat rozwój gospodarczy obszaru może spowodować, że część młodych ludzi, którzy wyjechali do większych ośrodków w związku z edukacją powróci w rodzinne strony. Dobre miejsca pracy, wysokiej jakości infrastruktura rekreacyjna, zintegrowana społeczność dysponująca unikatowym dziedzictwem kulturowym – to mogą być argumenty, które będą przyciągać osadników i migrantów powrotnych.

Wykres 17 Na obszarze ŚRLGD zmniejszyła się migracja zewnętrzna młodych, wykształconych ludzi

14. Wartość dodana podejścia LEADER i rozwiązywanie problemów społeczności lokalnej

Niewątpliwą wartością dodaną podejścia LEADER we wdrażaniu LSR jest łączenie wielu aktorów życia lokalnego zaangażowanych w rozwój lokalny. Dzięki podejmowanym przez Stowarzyszenie działaniom możliwe jest nawiązywanie więzi społecznych i współpracy, która staje się fundamentem do podejmowanych działań tak biznesowych jak i społecznych. Dzięki temu można stwierdzić, że obszar objęty działaniem ŚLGR rozwija się w wielu aspektach.

Zrealizowane projekty infrastrukturalne przyczyniają się do poprawy walorów turystycznych regionu zarówno dla mieszkańców tego obszaru, jak i dla przyjezdnych. Powstają zarówno miejsca hotelowe, jak i miejsca spędzania czasu wolnego dla ludzi w różnym wieku i z różnymi upodobaniami. W związku z tym, że w kryteriach oceny wpisana jest możliwość uzyskania dodatkowych punktów za komplementarność operacji jak i za włączenie zaplanowanych działań w ogólnie ujmując „rybackość”, realizowane przedsięwzięcia w sposób zintegrowany i zrównoważony wpływają na rozwój lokalny. W aspekcie przedsiębiorczości rozwój ten jest w związku z tym szczególnie silnie widoczny w sektorze rybackim, gdzie właściciele gospodarstw podejmują starania na rzecz podejmowania lub różnicowania działalności rybackiej.

Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju przyczynia się nie tylko do podniesienia poziomu kapitału społecznego i rozwoju branży rybackiej i turystycznej, ale pozytywnie wpływa również na podnoszenie świadomości przedsiębiorczości wśród mieszkańców. Dzięki interesującym działaniom w zakresie projektów współpracy, uczestnicy tych działań mieli możliwość obejrzenia różnych działalności rybackich i okołorybackich oraz czynnego udziału w warsztatach w tym zakresie, co zaowocowało inspiracjami i kolejnymi złożonymi w ŚLGR wnioskami.

Środki finansowe o które mogą starać się przedsiębiorcy i rybacy obszaru objętego działaniem ŚLGR są skierowane głównie do małych i średnich przedsiębiorców /gospodarzy, co jest zaletą tego mechanizmu finansowania, gdyż większe inwestycje i większe środki finansowe, mogą oni otrzymać z innych instytucji (w ramach innych osi). Środki z ŚLGR są zbyt małe, żeby realnie myśleć o założeniu przetwórstwa na wielką skalę, dzięki czemu mali przedsiębiorcy i rybacy nie mają silnej konkurencji ze strony większych graczy na rynku. To z kolei sprzyja rozwojowi małych i średnich firm i zachowania kultury i tradycji rybackich na tym terenie, co jest niezbędne dla podtrzymania tożsamości lokalnej, ale stanowi także ważny zasób, który można wykorzystać w działaniach promocyjnych.

W przyszłości warto rozważyć dalsze działania w zakresie integracji, aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości w zakresie rybactwa i turystyki. Dla rybaków wydaje się niezbędne, aby umożliwić im możliwość rozszerzania działalności rybackiej w ramach oferowanych funduszy, np. poprzez zwiększanie powierzchni stawowych oraz inwestycje w maszyny wykorzystywane przy stawach, dzięki czemu będą mogli zwiększać ilość produkowanych i sprzedawanych ryb. Dodatkowo, warto zadbać o budowanie trwałych kanałów sprzedaży i budowaniu rynku zbytu tak wśród mieszkańców obszaru, jak i ościennych województw.

15. Wnioski i rekomendacje.

Podsumowując wszechstronną ocenę sposobu funkcjonowania Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupy Działania w latach 2016-2018 oraz podjętych w tym okresie działań związanych z realizacją przygotowanej przez nią Lokalnej Strategii Rozwoju należy stwierdzić, że pomimo początkowych opóźnień i trudności proces ten jest na właściwych torach. Specjalnego nadzoru wymagają operacje związane z inwestycjami w sektor rybacki oraz rozwojem przedsiębiorczości wykorzystującej wodny potencjał obszaru. Pomocne w tym będzie wdrożenie poniższych rekomendacji:

1. ŚRLG musi znacznie przyspieszyć działania związane z realizacją przedsięwzięć w ramach celu szczegółowego 1.1 „Tworzenie miejsc pracy poprzez inwestycje w sektor rybacki”. Sposób realizacji przedsięwzięć 1.1.1. i 1.1.2. powinien zostać zbadany dogłębnie na etapie ewaluacji końcowej (ex post).
2. Konieczne jest zdecydowane zintensyfikowanie działań zmierzających do osiągnięcia na koniec okresu wdrażania LSR docelowych wartości wskaźników związanych z rozwojem przedsiębiorczości. Warto również podjąć intensywną pracę doradczą w zakresie wykorzystywania wodnego potencjału obszaru w działalności gospodarczej.
3. Zaleca się bym w czasie kolejnych naborów na realizację przedsięwzięć związanych z dziedzictwem kulturowym większy nacisk położyć na operacje, które będą kierowane do dużego grona odbiorców. Ponadto należy dążyć do wyrazistego podkreślania, że realizowane projekty dotyczą tradycji rybackich i związanych z potencjałem wodnym obszaru.
4. Niewiele ankietowanych osób skorzystało z doradztwa w biurze, odwiedziło stoisko ŚRLGD na lokalnej imprezie bądź uczestniczyło w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych. W kolejnych latach wdrażania LSR zdecydowanie warto wzmocnić wykorzystanie tych kanałów bezpośredniej komunikacji z członkami lokalnej społeczności.
5. Wskazane jest zapewnienie pracownikom stowarzyszenia szkoleń z zakresu social media.
6. W kolejnych latach należy zintensyfikować działania uczestnictwo przedstawicieli ŚRLGD w imprezach lokalnych. Problemem bywa przygotowanie stoiska promocyjnego w atrakcyjny sposób, ale istnieje w tym zakresie wiele sprawdzonych rozwiązań. Przykładowo, w czasie imprezy można zorganizować konkurs wiedzy o LGD, loterię fantową, zabawy dla dzieci. To działania, które pochłaniają niewielkie koszty, a pozwalają kształtować wizerunek Lokalnej Grupy Działania, jako istotnego aktora w lokalnej społeczności.
7. Zaleca się prowadzenie racjonalnej polityki kadrowej i unikania sytuacji powstawania wakatów pracowniczych na dłuższy okres czasu, zwłaszcza w okresach intensyfikacji pracy (np. podczas naborów).

8. Zwracają uwagę bardzo dobrze ocenione zrealizowane projekty współpracy, w ramach których udało się ich uczestnikom nawiązać trwałe relacje. Warto kontynuować działania z tymi grupami i wykorzystać wypracowany potencjał.
9. Istotnym kierunkiem działań strategicznych wydaje się być wsparcie lokalnych produktów rybackich i kultury rybackiej. Należy dalej kontynuować działania w tym zakresie. Jednak na szczególną uwagę zasługuje kierunek tworzenia trwałych i rozwojowych krótkich łańcuchów dostaw.
10. Zaleca się bieżące przeglądanie możliwości finansowych jakie są proponowane przedsiębiorcom i rybakom w ramach innych mechanizmów finansowania i rzetelne informowanie potencjalnych wnioskodawców o różnych możliwościach pozyskania pomocy na zaplanowane działania. Dzięki temu uda się uniknąć sytuacji, w której po podpisaniu umowy, beneficjent rezygnuje z jej realizacji, gdyż pozyskał lepsze źródło finansowania swojej działalności. Wydaje się, że środki, jakimi dysponuje ŚLGR są dedykowane dla specyficznej grupy odbiorców, która znajduje się na obszarze działania Stowarzyszenia.
11. Warto prowadzić dalsze działania informacyjne w kierunku pozyskiwania właściwej grupy potencjalnych wnioskodawców, którzy profilem planowanych działań i zakresem wpiszą się w założenia strategii.
12. Dalsze wsparcie dla zdefiniowanej grupy defaworyzowanej jest konieczne. Warto jednak na bieżąco monitorować sytuację na rynku pracy. Obecnie warto szczególnie zwrócić uwagę na grupę osób powyżej 50 roku życia, którzy to ludzie tracą pracę przed wiekiem emerytalnym, a nie odnajdują się na rynku pracy.

16. Spis tabel i wykresów.

Tabela 1 Cel ogólny i cele szczegółowe LSR	14
Tabela 2 Przedsięwzięcia związane z inwestycjami w sektor rybacki	16
Tabela 3 Przedsięwzięcia związane z rozwojem przedsiębiorczości	19
Tabela 4 Przedsięwzięcia związane z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego i wzmacniające potencjał turystyczny obszaru	23
Tabela 5 Przedsięwzięcia związane z rozwojem kapitału społecznego i integracją społeczności lokalnej	25
Tabela 6 Ocena doradztwa świadczonego przez pracowników ŚLGR.....	39
Tabela 7 Nabory przeprowadzone w ŚLGR w latach 2017-2018	42

Tabela 8 Zagospodarowane środki na realizację LSR do końca 2018 roku	44
Wykres 1 Czy nastąpiło poszerzenie oferty gospodarstw rybackich o nowe produkty lub usługi?.....	18
Wykres 2 Czy zwiększyła się liczba punktów przetwórstwa i punktów sprzedaży bezpośredniej ryb?	19
Wykres 3 Na obszarze ŚRLGD poprawiła się sytuacja na rynku pracy	21
Wykres 4 Powstały nowe firmy lub rozwinęły się dotychczasowe	22
Wykres 5 Odsetek ankietowanych mieszkańców dostrzegających zmiany w poszczególnych obszarach.....	24
Wykres 6 Czy na obszarze ŚRLGD zwiększyła się aktywność mieszkańców?	26
Wykres 7 Czy na obszarze ŚRLGD pojawiły się nowe formy spędzania czasu wolnego?.....	27
Wykres 8 Czy na obszarze ŚRLGD zwiększyła się liczba młodych osób biorących udział w warsztatach lub szkoleniach?	28
Wykres 9 Dlaczego zdecydował/a się Pan/i na złożenie wniosku o przyznanie pomocy finansowej do ŚRLGD?.....	29
Wykres 10 Czy słyszał/a Pan/Pani o działającej w tym regionie Świętokrzyskiej Rybackiej Lokalnej Grupie Działania?	33
Wykres 11 W jaki sposób dotarły do Pana/i informacje na temat działań podejmowanych przez ŚRLGD?.....	34
Wykres 12 Skąd dowiedział/a się Pan/i o możliwości składania wniosków w ŚRLGD?	35
Wykres 13 Komunikacja ŚRLGD z wnioskodawcami	36
Wykres 14 Kanały komunikacji preferowane przez mieszkańców obszaru.....	37
Wykres 15 Zapotrzebowanie mieszkańców obszaru na informacje	38
Wykres 16 Czy na obszarze ŚRLGD poprawiła się jakość życia mieszkańców?	46
Wykres 17 Na obszarze ŚRLGD zmniejszyła się migracja zewnętrzna młodych, wykształconych ludzi	47